

Cemâleddin Mahmûd el-Konevî'nin *Müntehabü Vakfe'y-Hilâl ve'l-Hassâf*

İsimli Muhtasarının Tercümesi

Yasin ERDEN

Sorumlu Çevirmen/Corresponding Translator

Dr. Arş. Gör, Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Fıkıh Anabilim Dalı
Res. Assist. Dr., Ordu University Faculty of Theology Department of Fiqh
Ordu/TÜRKİYE

yasinerden@odu.edu.tr | orcid.org/0000-0001-7681-229X

Özet

Bu çalışmada, kısa bir giriş bölümünden sonra Cemaleddin Mahmûd el-Konevî'nin *Muntehabu Vakfeyi'l-Hilâl ve'l-Hassâf* isimli muhtasarının tercümesine yer verilmektedir. Tercümenin birçok yerinde, metnin anlaşılmasına yönelik birçok açıklayıcı kelime ve cümleler ilave edilmiştir. Tercüme, Klasik Hanefî vakıf hukukunu Türkçe olarak ve veciz bir şekilde aktarması açısından, bu alanda yapılacak çalışmalara giriş mesabesinde ve kılavuz olarak görülebilir.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Vakıf, Muhtasar, Cemaleddin Mahmûd el-Konevi, *Müntehabü Vakfeyi'l-Hilâl ve'l-Hassaf*.

Translation of Jamal al-din Mahmoud al-Qunawî's Mukhtasar Named *Muntakhab Waqfay Hilâl wal-Khassâf*

Abstract

In this study, the translation of Jamal al-din Mahmoud al-Qunawî's abridgment titled *Muntakhab Waqfay al-Hilâl wa'l-Khassâf* is presented after a short introduction. In many parts of the translation many explanatory words and sentences have been added in order to help understanding the text. The translation may be regarded as an introduction and guide for further studies, which will be written in this field since it presents the classical Hanafî law of endowments in Turkish and in a concise manner.

Keywords: Fiqh, Waqf, Mukhtasar, Jamal al-Din Mohmoud al-Qunawî, *Muntakhab Wakfay al-Hilal wa'l-Hassaf*.

Giriş

Cemâleddin Mahmûd Konevî'nin *Müntehabü Vakfe'y-Hilâl ve'l-Hassâf* isimli eseri, Hanefi vakıf hukukuna dair yazılmış ilk iki müstakil kitabın muhtasarı olması açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu çalışmada, zikri geçen muhtasarın izahlı tercümesi kaleme alınmıştır. Bu tercümenin birçok yerinde metnin anlaşılmasına yönelik detaylı açıklamalar kaydedildi. Tercümenin asıl metnine yönelik tahkikli neşir ile birlikte eser ve müellif hakkındaki incelemeler, tarafımızdan kaleme alınmış olan "Cemâleddin Mahmûd el-Konevî'nin Hayatı, Eserleri ve *Müntehabü Vakfey Hilâl ve'l-Hassâf* isimli Muhtasarı" başlıklı makalede yer almaktadır.¹

Bu eserin tercümesi, Mehmet Vâmık Şükrü tarafından yaklaşık bir asır önce ve Osmanlıca olarak yapılmıştır.² Mehmet Vâmık Şükrü'nün tercümesinde tespit ettiğimiz bazı eksiklikler bulunmaktadır. Bununla beraber, tercümenin yer aldığı eserin, sekiz ciltten müteşekkil kapsamlı bir vakıf eseri olduğu hususuna dikkat edilmelidir. Diğer bir ifadeyle Mehmet Vâmık Şükrü, müstakil bir tercüme kaleme almamıştır. Dolayısıyla söz konusu eksikliklere müsamaha ile yaklaşılmalıdır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla ilgili eksiklikler şu şekildedir:

1. Metne bağlılıkta noksanlık vardır. Mesela, Fasil 1'den önceki giriş cümleleri, tercümede bulunmamaktadır. Ayrıca Fasil 1'in ilk cümlesinde yer alan "Ebû Hanîfe (r.d.) dedi ki:" kısmı tercümede yer almamaktadır.

2. Günümüz Türkçesi ile kaleme alınmamıştır. Nitekim tercüme, 20. yüzyılın ilk çeyreğindeki Türkçe kullanılarak yazılmıştır.

3. Mütercim tarafından ilave edilmesi gereken açıklayıcı cümleler, tercümede hiç yer almamaktadır.

4. Tek nüshaya bakılarak tercüme edilmiştir.

Tercüme Metin

/[168b] Bismillahirrahmânirrahîm

Allahümme Salli Alâ Seyyidinâ Muhammed ve Âlihi ve Selleme

Latîf olan Rabbinin rahmetine muhtaç, zayıf kul Mahmûd b. Ahmed b. Mesûd el-Konevî -Allah onu, anne-babasını ve vâlideyni ile kendisine iyilik edenleri affetsin- dedi

¹ Yasin Erden, "Cemâleddin Mahmûd el-Konevî'nin Hayatı, Eserleri ve *Müntehabü Vakfey Hilâl ve'l-Hassâf* isimli Muhtasarı", *İslam Tetkikleri Dergisi* 12/1 (Mart 2022), 235-292.

² Mehmet Vâmık Şükrü Altınbaş, *Evkâf-ı Ümem Tarihi* (İstanbul:İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1915), 1/37-93.

ki: Kendi nefisini hamd ile öven [Yüce Allah'a] hamd eder; şükrü hak edene, beni kendisine itaatte vazifeli kılmasına karşılık şükretmemi emredene, nimetleri ile kuşatana ve nimetlerine daldıran [Yüce Allah'a] şükrederim. Yeryüzü ile gökyüzü daim olduğu sürece Allah'ın helal ve haramını bilmeye yönlendiren nebîsi Muhammed'e [s.a.v.], âli ile ashâbına salât ederim.

Bu kitapta Hilâl ve Hassâf'ın –Yüce Allah onlara rahmet eylesin- vakıf [kitaplardan] ihtiyaç duyulan ve gündeme gelen meseleler içerisinden seçtiğim [metinleri], kalıp ve şekillere yönelerek değil, manaları dikkate alarak topladım. Bu hususta Yüce Allah'ın yardımını talep ettim ve çalışmamın [sonucunu] ona bıraktım. Nitekim o, bu [eserin] velisi ve kâdiridir.³

Fasıl [1]: Vakıf [Kurmanın] Kabul Edilip Edilmeyeceği [İfadeler]⁴

Hilâl:

/[169a] Ebû Hanîfe (r.d.) dedi ki: Kişi, yerini ve hududunu belirttiği arazisine yönelik başka bir ilave söz söylemeden “Şu arazim sadakadır.” dese, arazisi vakfa dönüşmez ve [o, şu iki seçenekten birisini tercih etmelidir:] Arazinin aslını fukara ve miskinlere tasadduk; araziyi satıp semenini miskinlere tasadduk. [Söz konusu] kişi öldüğü zaman, malının tamamı, Yüce Allah'ın kitabındaki [taksimata] göre vârisleri arasında miras olur. O, hayatta olduğu halde arazisini tasadduk etmemiş ise kadının, onu araziden bir şeyi tasadduka zorlaması veya onunla sadaka kıldığı arazisinin yahut malının arasına girmesi gerekmez. Fakat o, kendisi ile Yüce Allah arasında böyle bir tasaddukla emredilmekle birlikte buna mecbur bırakılamaz.

Kişinin, “Miskinlere sadakadır.” sözü ile [yalnızca] “Sadakadır.” deyip başka bir şey söylememesi eşit kabul edilir. [Nitekim] hiç kimseye nispet edilmeyen sadaka, miskinlere ait kabul edilir. Kişi, “Şu arazim vakfedilmiştir.” deyip “az-çok” nitelemesinde bulunmasa, Ebû Hanîfe'nin (r.d.) kavline göre bu, ne sadaka ne de vakıf olur; Ebû Yûsuf'un /[169b] (r.h.) kavline göre ise ilgili arazi, fukaraya vakfedilmiş sayılır. Kişi, herhangi bir ilave yapmadan “Şu arazim hapsedilmiştir.” dese [bu ifade ile] arazi, vakfedilmiş olmaz.

Sadaka ile vakıf arasındaki fark, bütün sadakaların zengin kılmayacak miktarda miskinlere verilebiliyor olmasıdır. Nitekim Yüce Allah'ın sözü şu şekildedir: “Sadakalar,

³ Yaklaşık dört satırdan oluşan mezkur paragraf metin ile bu tercümede yer alan başlıklar, tablo halinde tahkikli neşirde yer almıştır. Bk. Erden, “*Müntehabü Vakfey Hilâl ve'l-Hassâf* isimli Muhtasarı”, 248-250.

⁴ فصل فيما يكون وقفًا وما لا يكون

fakirlere ve miskinlere aittir.” [Buna göre] kimseye nispet edilmeyen sadakaların tamamı miskinlere verilmelidir.

“Vakfen” ile “Sadakaten” sözü aynı konumda değerlendirilemez. Zira sadaka kelimesiyle murad edilen sahih bir mana varken vakıf kelimesinin manasını murad eden kişi için böyle bir anlam mevcut değildir.⁵ Aynı şekilde kişi, “Şu arazim.” deyip hududunu sadaka mevkûfe olarak belirlese ve başka bir ilave yapmasa, Ebû Hanife (r.d.), bu [vakıf kurma şeklinin], bâtil-gayr-ı meşrû olduğunu, arazinin vakıf sayılmayacağını ve sonrasında onun söz konusu malında istediği tasarrufu gerçekleştirebileceğini söylemektedir.

Kişi, ziyade bir söz söylemeden “Şu arazim hapîsdir-vakıftır.” dese Ebû Hanîfe’ye (r.d.) göre bu bâtil sayılır. Şu söz de aynı şekilde değerlendirilir: “Arazi muharremedir-hapîstir; yahut hapîs-muharremedir.” / [170a] Kişi, ilave yapmadan “Şu arazim, sadaka mevkûfe-hapîs muharremedir, satılamaz, hibe edilemez, miras bırakılamaz.” dese, her ne kadar sonu miskinlere ait kılınsa da yukarıdaki gibi Ebû Hanife’nin (r.a.) kavline göre bu [vakıf kurma ifadesi] aynı şekilde [bâtıldır.]

Kişi, ziyadede bulunmaksızın “Şu arazim, falanca kişiye⁶ sadaka mevkûfedir.” dese bu, geçerli olup söz konusu arazi vakfedilmiş ve geliri de yaşadığı sürece zikri geçen kişiye ait kılınmış olur. O ölüncü [vakfın] geliri, fakara ve miskinlere verilir. Kişi, “Çocuğuma, neslime yahut falancanın çocuğuna ve nesline ya da onun akrabasına sadaka mevkûfedir.” dese, aynı şekilde [gelir, fakara ve miskinlere verilir]. Mevkûfun aleyhler ölüncü ise gelir fakara ve miskinlere ait olur.

Kişi, “Şu arazim, miskinlere vakıftır.” dese bu geçerlidir. Nitekim vâkıf, arazisinin aslını hapsedmiştir. Bu durumda arazinin kendisi değil geliri, miskinlere sadaka olmaya dönüşür. Kişi, “Şu arazim hayır ve iyilik yollarına, yolculara mevkûfedir.” deyip başka bir şey söylemese aynı şekilde [gelir, fakara ve miskinlere verilir].

Kişi, “Şu arazim, ölümlerin kefenlerinin [temini] veya kabirlerin hazırlanması için sadaka mevkûfedir.” dese, / [170b] bu meşrudur. Çünkü bu işler, ebedi hayır yollarındandır. Kişi, “[Arazim] mevkûfedir, arazinin geliri ile tasadduk edilecek şeyler satın alınır.” dese aynı durum söz konusudur. Kişi, “Arazim, mescitlerin, kalelerin yahut sınır kulelerinin tamiri veya bunların inşası için mevkûfedir.” dese bu da meşrûdur.

⁵ Bir diğer ifadeyle sadaka kelimesi, vakıf lafzının aksine örfe malum bir kelimedir. (Mütercim)

⁶ Bu kişi, vakıf hukuku tabiriyle “Mevkûfun Aleyh” kabul edilir. (Mütercim)

Kişi, “Şu arazim, Benî Temîm yetimlerine mevkûfedir.” dese ve onların sayısı tespit edilemese vakıf, zengin olanlarına değil fakirlerine geçerli olur. Beni Temîm yetimleri, beşte bir hisse kendilerine belirlenen kişilerdir.

Kişi, “Şu arazim, akrabalarımın fakir olanlara mevkûfedir.” dese [bu şekildeki vakıf kurma iradesi] bâtil olur. Zira sonu miskinlere bağlanmayan bu söz, [sadece] akrabaları kuşatır. Öte yandan vâkıf, “sadaka mevkûfe” dememiştir. Ebû Hanîfe (r.d.) ise buna ve vakfın hiçbir şekline cevaz vermemektedir.

Kişinin, haraç arazisi içerisinden bir arsayı vakfetmesi meşrudur.

Fasıl [2]: Evlâda Vakıf

Hilâl:

Kişinin, arazisini çocuğuna, [çocuğunun ölümü] sonrasında ise miskinlere vakfetmesi / [171a] meşrudur. [Vakıf kurulduktan] sonra dünyaya gelen çocukları da vakfa dahil olurlar ve onlar, [vakıftan yararlanmak hususunda vâkıfın], vakfettiği günde [hayatta] olan çocuklarla eşit kabul edilirler. Fakat vasiyet [hukukunda] durum farklıdır. Şöyle ki; vasiyet günü mevcut olan [mûsa lehler] vasiyete dahildir, sonra doğacaklar ise dahil değildirler. Çünkü vasiyette mûsa lehler, vasînin öldüğü gün vasiyet edilen [mala] malik olurlar ve mülkleri [başkalarına] dönüştürülemez. Bununla beraber sonra doğacak kişiler vasiyete dahil edilmez. Vakıf [hukukunda] ise mevkûfun aleyhler [vakfedilen] araziye ait bir şeye değil, [oradan] elde edilecek gelire mâlik olurlar.

Tek bir çocuğu olan bir kişi, “Arazim, çocuğuma sadaka mevkûfedir.” dese vakfın tamamı⁷ o çocuğa ait olur. [Birden fazla evladı olan vâkıfın] çocuklarından sadece bir tanesi hayatta kalsa, yine vakfın tamamı ona ait olur. İki oğlu olan kişi, “Arazim oğluma sadaka mevkûfedir.” dese, vakıf iki çocuğuna ait kabul edilir. Söz konusu vâkıfın tek bir oğlu hayatta olsa, arazi gelirinin yarısı oğluna diğer yarısı ise fukara ve miskinlere verilir.

Erkek ve kız evladı olan kişi, “Arazim, / [171b] çocuğuma sadaka mevkûfedir.” dese, çocukların hepsi vakfa [ait menfaatten yararlanma hususunda] eşittir; biri diğerinden üstün değildir. Erkek ve kız çocukları olan kişi, “Oğluma [vakfettim] (على بني).” dese yine bütün çocukları vakfa eşit seviyede sahip kabul edilirler. Kişi, malının üçte birini erkek ve kız çocukları olan birisinin evladına vasiyet etse söz konusu miktar, çocukların tamamına eşit olarak verilir. [Ancak] Yakûb, bunun aksini rivayet etti ve “[bu durumda vasiyet edilen mal] kızlara değil erkek çocuklara ait olur.” dedi. Erkek ve kız

⁷ Tamamı ifadesinden vakfın aslının kastedilmediği, bilakis oturma ve gelirinden istifade etme gibi birtakım hakların maktûd olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim vakıf, temlik ve temellük edilemez. (Mütercim)

kardeşleri olan kişi, “Arazim, erkek kardeşlerime sadaka mevkûfedir.” dese, hepsi vakıfta ortaklardır.

Kız çocuklara sahip kişi, “Arazim, oğluma mevkûfedir.” dese vakıf fukaraya ait olur. Bunun yanında ortaya çıkacak oğulları olmadığı sürece [zikri geçen] “Oğluma” sözüne itibar edilmez. Erkek ve kız evladı olan kişi, “Arazim kızlarıma mevkûfedir.” dese, vakıf oğullara değil kızlarına ait kabul edilir. [Böyle bir durumda] onun kız çocukları değil de erkek evladı varsa, vakıf, miskinlere ait sayılmakta ve erkek çocuklara bir şey verilmemektedir.

Kişi “Arazim, tek veya iki gözü kör olan çocuğuma sadaka mevkûfedir.” dese vakıf, sadece bu nitelikteki evladına verilir. Öte yandan /[172a] bunların aynı şekildeki evlatlarına verilmez.⁸ Nitekim “tek ve iki gözü kör” ifadesi, isim konumunda olup, [bu durumda] vâkif “falanca ve falancanın çocuğuna” demiş gibi kabul edilir. Kişi, “Küçük çocuklarıma [vakfettim].” dese vakıf, büyüklerine değil küçüklere ait olur. Sonradan ortaya çıkan [küçük] çocuk ise vakfa dahil olmaz. Zira “küçükler” ifadesi ile “tek gözü kör” kelimesi aynı konumdadır.

Diğer Nevi

el-Hassâf:

Sağlıklı iken kişi, arazisini nesilleri devam ettiği sürece, çocuğuna, çocuğunun çocuğuna, onların evlatlarının evlatlarına, (nesilleri kesildikten) sonra miskinlere ebediyen vakfetmesi meşrudur ve vakfettiği günde hayatta olan çocukları vakfa ortak kabul edilirler. Vâkîfin erkek ve kız çocuğu, çocuğunun çocuğu bu vakfın gelirine eşit derecede ortak olurlar. Söz konusu arazi vakfedilmeden bazı çocuklar, yerine kendi çocuğunu bırakarak vefat etse, [hayatta kalan] bu çocuk vakfa dahil olur.

Vâkif, “İlk çocuklarından başladıktan sonra takip eden nesiller sırasıyla sona kadar [vakıftan yararlanmaya] devam eder.” [şeklinde bir şart] koşa, bu /[172b] dikkate alınır. Ayrıca gelirin hâsıl olacağı güne kadar taksimat yapılmaz. O gün hayatta olan [vâkîfin] neslinden gelen kişilere hakkı verilir. Aynı şekilde [arazide] yetişen ürüne, ürün ortaya çıktığı gün hayatta olanlar sahip olurlar. Gelirin meydana geliş tarihinden itibaren altı aydan daha uzun bir süre içerisinde gelire hak sahibi olan [vâkîfin] neslinden bir çocuğu dünyaya gelse, onun bu gelirden payı yoktur. Fakat o, sonradan ortaya çıkacak gelire malik sayılır. Takip eden yıllar da bu şekilde devam eder.

Kişi, “Şu arazim, çocuğuma, çocuğumun çocuğuna, neslime ve erkek çocuklarımla nesline, ilk çocuklarından başlamak üzere sırasıyla son nesle kadar ebediyen sadaka

⁸ Bir diğer ifadeyle kör olan çocuklarının çocuklarına verilmez. (Mütercim)

mevkûfedir. Çocuğumdan, çocuğumun çocuğundan, neslimden ve erkek çocuklarımın neslinden vefat eden olursa nasibi, kalanlara paylaşılır. Çocuğumdan, neslimden ve erkek çocuklarımdan olmayan biri ölürse nasibi, içinde bulunduğu nesle paylaşılır.” demiş olsa, bu şarta göre uygulama yapılır. İçinde yer aldığı nesilden /[173a] kimse yaşamıyor ise, nasibi bu gelirin ehline verilir ve gelir, hak edene ait olur.

Kişi, arazisini çocuğuna, çocuğunun çocuğuna ve onların evlatlarına, nesillerine ve erkek çocuklarından olan nesillerine, sonra da miskinlere ebediyen vakfetmiş olsa bu sadakaya erkek çocukları ile birlikte kız çocukları da dahil olur ve kız çocuklar ile erkek çocuklar eşit sayılırlar. Onlardan birisi ölse ve vâkîf, bu ölümler ve hisselerinin döndürüleceği kişiler hakkında bir takım şeyler belirlemiş olsa, şart koşulan şeyi onaylarız. Fakat böyle bir açıklama yapmamış ise taksimin gerçekleştiği günde mevcut olan kişilere bakar ve ölenin hissesini düşürerek aralarında gelir paylaşımında bulunuruz. Bununla birlikte söz konusu kişi, gelirin ortaya çıkmasından sonra, taksim vaktinden ise önce ölmüşse onun payı, vârislerine ait olur ve onların mallarına döner.

Vâkîf, “[Gelire hak sahibi olma hususunda] onlardan ilk çocuklarımla başlanır ve sonrasında sıradaki nesiller nihayete erinceye kadar [dikkate alınır.]” demiş olsa, bu /[173b] şart geçerlidir. Ayrıca son nesil, ilk neslin varlığı ile birlikte zikri geçen sadakaya sahip olamazlar. İlk nesil öldüğünde ise gelir, takip eden nesle verilir. Sadece bir kişi kalarak ilk neslin tamamı ölmüşse gelir, diğer nesillere değil sadece hayatta olan çocuğa verilir. Bu kişi ölünce gelir, takip eden nesle verilir. İlk nesilden kimileri ölüp sadece bir çocuk hayatta kalsa, sadakanın gelirinden çocuğun hakkı olmaz. Fakat ilk nesilden hiç kimse yaşamıyor ise [gelire hak sahibi olma hususunda] bunların çocuğu takip eden nesle dahil olur. Bu [kural], son nesle kadar böyle devam eder.

Vakîf kurmadan önce çocukları ölen kişi, “Şu arazim, çocuklarıma, onların çocuklarına, onların evlatlarının evlatlarına ve nesillerine ebediyen sadaka mevkûfedir.” demiş olsa ve vâkîfin ölen evladı, arkalarından çocuklar bırakmış olsalar, bu çocuklar [vakfa] dahil olmazlar. /[174a] Nitekim vâkîf, vakîf kurarken hayattaki evladını kastederek “çocuklarıma” ifadesini zikretmişti ve “Çocuklarımdan evladı” derken de [vakfî] yaşayan çocuklarına nispet etmişti.

Fasıl [3]: Çocuğu Olmadığı Halde Çocuğuna Vakfeden Kişi Hakkında

el-Hassâf:

Kişinin, çocuğuna, çocuğunun çocuğuna ve nesline, [zikredilenlerin ölmesinin] ardından miskinlere ebediyen vakfetmesi meşrudur. [Böyle bir durumda] onun çocuğu, çocuğunun çocuğu ve nesli yoksa, gelir miskinlere ait olur. Şayet çocuğu, çocuğunun çocuğu ortaya çıkarsa gelir, nesilleri devam ettiği sürece ebediyen onlara verilir.

Bunların nesli tükenince gelir miskinlere ait olur. [Şu iki durumda da] aynı hüküm söz konusudur: [1:] Kişi, “Bana ait olacak çocuğa, sonrasında ise miskinlere [vakfettim].” demiş olsa. [2:] Kişi, “Zeyd’in çocuğuna veya Zeyd’e ait olacak çocuğa, nesle ve sonrasında miskinlere [vakfettim.] demiş olsa.

Fasıl [4]: Kendisine Vakfetme

el-Hassâf:

Kişi, arazisini kendisine, sonra miskinlere yahut kendisine, sonra da çocuğuna ve nesline Azîz ve Celîl olan Allah için ebediyen sadaka mevkûfe kılsa, °/[174b] söz konusu nesiller tükenince vakıf, miskinlere ait olur. Ebû Bekir (r.h.), “Bu konuda Ebû Yûsuf’tan (r.h.) rivayet edilen şu söz dışında mütekaddim ashâbımızdan bir şey ezberlemedik.” dedi: Ebû Yûsuf dedi ki: “Vâkıf, vakfettiği malın gelirinden hayatta oldukları sürece kendisine, çocuğuna ve nafakası kendisine vacip olan kişilere verilmesini istisna ederse, bu meşrudur ve istisna edilen şeye göre hareket edilir.”

Hilâl:

Kişi, “Arazim, nefsim sadaka mevkûfedir.” dese vakıf bâtıldır ve meşru değildir. Kişi, “Yaşadığım sürece geliri bana ait olmak üzere arazim, sadaka mevkûfedir.” dese, bu ve bir önceki [vakıf kurma ifadesi] aynı şekilde eşittir. Kişi, velayeti falanca [mütevelliye ait] olacak şekilde bir vakıf kursa, aynı zamanda kendisi de velayete sahip olur. Bununla birlikte istediği zaman velayet yetkisini verdiği kişiyi [görevden] alabilir.

Kişi, arazisini bir kavme sadaka mevkûfe kılsa ve [mevkûfun aleyhlerin] kimisini bazısına [vakıftan yararlanma hususunda] üstün kılma ve vakıftan maruf bir şekilde kendi adına harcama yapma hususunda mütevelliye yetki verse, vâkıf dışındaki diğer mütevelliler için de bu şartı [uygulamak] geçerli olur. Bununla birlikte vâkıf, kimi mevkûfun aleyhleri /[175a] bazısına nispetle üstün tutabilme yetkisine sahip olurken, vakıf maldan kendi adına harcama yapma hakkına sahip olamaz.

Kişi, “Arazim, evlatlarımmın annelerine sadaka mevkûfedir.” dese, vakıf meşru olmaz. Zira evlatlarının anneleri için şart koşulan, kendisi için de [meşrutun leh] sayılır. Şöyle ki; kadınlar, [mala sahip olunma hususunda] vâkıf [kocalarının] köleleri hükmündedirler. O zaman vâkıf, söz konusu malı kendisine istisna etmiş gibi kabul edilir. Vâkıfın [mutlak] köleleri ile müdebber [köleleri] de aynı hükümdedir. Kişi, “Ondan borcumu ödemek üzere sadaka mevkûfedir.” dese, aynı şekilde vakıf meşru olmaz. Kişi, “Belirlediği hayır cihetlerine sadaka mevkûfedir.” dedikten sonra “öndan tasarruf etmem

⁹ Burada iki kısım kişinin mevkûfun aleyh olacağı anlaşılmaktadır ki; birinci kısım, kendisi ve miskinleri, diğer kısım ise kendisi, çocuğu ve neslini ifade etmektedir. (Mütercim)

şartıyla” [diye bir şart] kayıt düşse, aynı şekilde vakıf batıldır ve meşru olmaz. Kişi, “İhtiyaç duyduğumda o vakıf bana aittir, ihtiyaç duyarsam onu yerim, onu en çok ben hak ederim.” dese aynı şekilde meşru olmaz. Kişi, “Ondan kendime ve nafakası bana vacip olanlara harcama yapmam koşuluyla [vakfettim.]” dese, aynı şekilde meşru olmaz.

Fasıl [5]: Akrabalarından Fakir Olanlara Vakfetmek

Hilâl:

Kişi, “Arazim, akrabalarımın fakir olanlara yahut çocuklarım ve neslimden fakir olanlara sadaka mevkûfedir.” dese, bu meşrudur ve gelir, zenginlerine değil fakirlerine ait olur. Ayrıca onlar içerisinde zengin fakirleşen kişilere de gelirden verilir. Bu kişi ile vakfetme günü fakir olan kişi eşit sayılır. Fakir iken zenginleşene ise /[175b] gelirden verilmez.

Kişi, “Akrabalarımın fakir olanlara sadaka mevkûfedir.” dese ve akrabası içerisinde evinden başka malı olmayan birisi bulursa, vakıftan ona verilir. [Akrabası içerisinde] evi ve hizmetçisinden başka malı olmayan fakir kabul edilir ve vakıftan ona verilir. [Akrabası içerisinde] hizmetçi, ev ve fazla olmayan yeterli miktarda elbiseye sahip kişi fakir kabul edilir. [Akrabası içerisinde] zorunlu ev eşyasına sahip kişi de aynı şekilde fakir sayılır.

Benî Hâşim'e vakıf helal olur, fakat sadaka ve zekat helal değildir.

Fakir ve zengin akrabaları olan kişi, “Arazim, fakir akrabalarımın sadaka mevkûfedir.” dese ve kimi zengin olan akrabaları vakıf [kurma eyleminden] sonra fakirleşse, bunlara vakıftan hisse verilir. [Ancak vakfın] geliri ortaya çıktıktan sonra akrabalar içerisinde fakirleşenlere gelirden verilmez. Gelir geldikten sonra akrabalarından zenginleşen kişilerin ise gelirdeki hakları sabit kalır ve gelire sahip olurlar. Ancak sonraki zamanlarda gelirden alamazlar. Vâkıfın akrabalarından bir kadın, gelirin gelmesinden altı ay öncesinde karnında yaşayan fakir bir çocuğu dünyaya getirirse, çocuğun gelirden hakkı olmaz. Nitekim [herhangi bir] ihtiyacı olmadığından karındaki çocuk, fakirlikle vasıflanmaz.

Kişi, “Falancanın fakir çocuklarına [vakfettim].” dese ve falancanın sadece bir fakir /[176a] çocuğu olsa, o gelirin yarısını alır.

Fasıl [6]: Akrabaya Vakıf

Hilâl:

Kişi, kendisiyle akrabalık bağı bulunanlara vakfetse ve başka bir ilavede bulunmasa, Ebû Hanîfe (r.d.) [bununla ilgili olarak şöyle] diyordu: “[Bu], vâkıfa en yakından

en yakına olmak üzere kendisiyle evlenilmesi ebediyen haram olan her akrabadır. Erkek ve kadınlar burada eşittirler. ‘Akrabalık bağı bulunanlar’ ifadesinin en azı, iki veya daha fazla kişidir. [Zikri geçen] vâkîfın iki amcası ile iki dayısı olsa vakîf, dayılarına değil amcalarına ait olur. Onun bir amcası ile iki dayısı olsa, gelirin yarısı amcasına, [diğer] yarısı da dayılarına ait olur. Onun bir amcası ile dayıları ve teyzeleri olsa aynı şekildedir. Bir amca, bir hala ile dayılar ve teyzeleri olsa gelir, amca ile hala arasında yarı yarıya paylaşılır ve dayılarla teyzelere bir şey verilmez. Bunların tamamı Ebû Hanîfe’nin (r.d.) sözüdür. Bu [mesele] hakkında bir başka söz daha vardır ki; [o da] karâbet ifadesinin kendisiyle evlenilmesi ebediyen haram olanlar ile diğerlerinin gelirden eşit olduklarını [anlatır.] Ebû Yûsuf ile Muhammed (r.a.) dediler ki: “Karâbet, Müslümanlık hususunda vâkîfa en uzak babayı ifade eder.¹⁰ [Bununla birlikte] / [176b] Müslümanlık hususunda en uzak babaya ait doğan her çocuk gelire dahil olur.

Kişi, “Akrabalarım [vakfettim.]” dese bu, “Akrabalık bağı olanlara [vakfettim.]” sözü ile aynı konumdadır. Vâkîf, “Neseplerime” demiş olsa bu, “Akrabalık bağı olanlara” sözü ile aynıdır. “Akrabalık bağı olanlara” ifadesine babası veya çocuğu dahil olmaz. Kişi, “Zî rahimime [vakfettim.]” dese bu, “Akrabalık bağı olanlara (زوي قرايتي)” sözü ile aynı kabul edilir. Zimmet ehlinde ve Müslümanlardan akrabası olan kişi, “akrabama” dese vakîfın [geliri veya oturma hakkı gibi bir yararı] hepsine eşit olarak verilir. Erkek ve kadın burada eşittir.

[Vâkîfın] bazı akrabası, bir kişinin kölesi olsa bu köle, vakfa ortak olur ve hissesini alır. Hisse kendisine dönünce, efendisi sonrasında onu azat etse bile hisse, efendisinin olur. Efendi, onu satarsa, [vakıftan] ortaya çıkacak gelirlerin hissesi onu satın alana ait olur.

Kişi, “Akrabama [vakfettim.]” dese, akrabaları on kişi oldukları halde bazısı vefat ettikten sonra yeni bir [akraba] topluluğu ortaya çıksa, ölenler sanki yokmuş gibi değerlendirilir ve gelir kalanlara verilir. Yeni ortaya çıkanlar ise, gelir meydana geldiği gün hayatta iseler vakfa dahil olurlar.

Kişi, / [177a] “Erkek kardeşlerime” dese ve farklı¹¹ erkek kardeşleri olsa, gelir hepsine verilir. Kişi, “Akrabama” dese, gelir nesilleri devam ettiği sürece akrabalarına verilir.

¹⁰ Nâsîhî, bu sözle kastedilenin “Müslüman olmasa da, İslam’dan haberdar olan kişi olduğunu belirtir.” Ebû Muhammed Abdullah b. Hüseyin en-Nisâbü’rî Nâsîhî, *el-Cem’ beyn Vakfeyi’l-Hilâl ve’l-Hassâf* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi, 46), 29b.

¹¹ Bu kelime ile kastedilenin, öz veya baba bir erkek kardeş olduğu hususunda bu muhtasar metnin aslının yer aldığı Hilal b. Yahya’nın *Ahkâmü’l-vakf* isimli eserinde şu bilgiler yer alır:

Diğer Nevi

Hilâl:

Kişi, “Arazim, akrabama sadaka mevkûfedir ve [gelir taksiminde] bana nesep ve rahim bakımından en yakından en yakına [olan kişi] ile başlanır. Sonrasında her sene bu sadakanın gelirinden yeterli miktarda yiyecek ve giyecek, akrabalıkta sırası gelen-den sadakanın ulaştığı kişiye kadar [herkese] verilir.” dese, bu meşrudur ve şartı uygulanır. [Zikri geçen] vâkıfın birisi ana-baba bir, diğeri baba bir [olmak üzere] iki erkek kardeşi olsa, [gelir taksiminde] ana-baba bir [kardeşi] ile başlanır. İki kardeşinden birisi baba bir, diğeri ana bir ise, Ebû Hanife'nin (r.d.) kavline göre, baba bir kardeşten başlanır. Başka bir kavle göre ise, ikisi [bu hususta] eşittir. Onun amca ve dayısı olsa Ebû Hanife'nin (r.d.) kavline göre amcayla başlanır. Diğer bir kavle göre ikisi eşittir. Onun baba bir erkek kardeşi ve ana-baba bir erkek kardeşinin oğlu (yeğen) varsa baba bir erkek kardeşle başlanır. Onun şayet /[177b] ana-baba bir erkek kardeşinin oğlu ile baba bir erkek kardeşinin oğlu varsa, ana-baba bir erkek kardeşinin oğlu ile başlanır. Onun baba bir erkek kardeşinin oğlu ile ana bir erkek kardeşinin oğlu olsa, Ebû Hanife'nin (r.d.) kavli üzere baba bir erkek kardeşinin oğlu ile başlanır. Ebû Yûsuf ile İmam Muhammed'in kavillerine göre ise [ikisi] eşittir. Onun ana bir erkek kardeşi ile ana-baba bir amcaoğlu var ise, ana bir erkek kardeşiyle başlanır. Baba bir [erkek kardeşi de] aynı şekildedir.

Fasıl [7]: Akrabasının En Yakından En Yakınına Vakıf

Hilâl:

Kişi, arazisini en yakından en yakına olmak üzere akrabasına vakfetse, kendisine en yakın akrabasıyla başlanır ve bu sadakaya ait gelirlerin tamamı ona verilir. En yakın akrabası bir erkek ise, bütün gelirler ona verilir. Ona en yakın akraba, birçok kişiden (cemaat) müteşekkil olup bir kısmı ölse, gelir tek kişi kalıncaya kadar onlara verilir. Nesilleri tükendiğinde gelir, en uzak akrabaya ulaşıncaya kadar nesilden nesile yakınlık derecesine göre paylaşılır. Ebû Yûsuf (r.h.) dedi ki: “Gelir, onların tamamına eşit verilir. Onların vâkıfa en yakını ile en uzağı bu hususta eşittirler.”

Kişi “Arazim, en yakından en yakınına [olmak üzere] fakir akrabalarımaya sadaka mevkûfedir.” dese ve /[178a] gelir, her bir akrabaya 200 dirhem düşüp biraz artacak

قلت: أرأيت إذا قال: صدقة موقوفة على إختي وله إخوة متفرقون

قال: العلة لهم جميعًا

قلت: وإخوته لأبيه وأمه وإخوته لأبيه سواء.

Hilal b. Yahya, *Ahkâmü'l-vakf* (Haydarabat: Matbaatü Meclisi Daireti'l-Meârifî'l-Osmaniyye, 1355/1936), 176.

kadar fazla olsa, kıyasen bütün gelir, diğerlerine değil vâkıfa en yakın akrabaya verilir. İstihsânen ise hepsine paylaştırılır.

Kendi neslinden fakir ve küçük çocuklara sahip zengin akrabası olan kişi, fakir akrabalarına vakfetse, çocukların vakıfta hakkı yoktur ve vakıftan [herhangi bir gelir] onlara verilmez. [Vakfin geliri], babalarına takdir edilir. Çocuklar, erkek [çocuklarının] neslinden, fakir ve büyük olurlarsa [vakfin geliri] onlara verilir. Fakir kız çocuk, büyük veya küçük olsa da [vakfin geliri] ona verilmez. Nitekim kızların [hakkı] babalarına takdir edilir. Büyük erkeklerin aksine kızların küçük veya büyük olması eşittir. Çocuklar, müzmin hastalığı olan erkek iseler, vakıftan pay sahibi olmazlar, vakıf babalarına takdir edilir. Onun kendi neslinden çocuğu olmayıp, çocuğunun fakir çocuğu varsa ve babaları fakir, / [178b] dedeleri zenginse torun, vakıftan bir şeye sahip olamaz. Ve vakıf dedesine takdir edilir. Babaları da fakirse vakıftan pay alır. Ancak fakir torunlar küçükse pay alamazlar. Kocasını zengin kadın fakirse, vakıftan bir şey alamaz.

Fasıl [8]: [Vâkıfın] Akrabalarından Fakir Olduğunu İddia Eden Kişiye [Vakıf]

Hilâl:

Kişi, arazisini fakir akrabalarına vakfettikten sonra birisi gelip vâkıfın akrabası olduğunu ispat etse ve akrabalığı açıklasalar, kadının müddeiyi “kendisinin bu vakfa ihtiyaç duyan fakir biri olduğuna ve nafakasını [karşılamanın] gerekli olduğu kişinin mevcut olmadığına” şahadet edecekleri iki şahidi [bulundurması] ile mükellef tutması gerekir. Bunu yaptığı takdirde kadını, onu vakıf ehline eşit kılar. Müddei söylenileni yapmaz ise buna dair yemin etmesi istenir. Kadını, mesela Zeyd’in onunla akrabalığına ve Zeyd’in vakfına muhtaç olduğuna hükmettikten sonra o, başka bir vakfa daha ihtiyaç duyduğu yönünde de bir talepte bulunursa kadını, bunu kabul eder ve başka vakfın [gelişiminden] ona verir. İki şahit, onun fakirliğine diğer ikisi de, zenginliğine şahadet ederse zenginlik şahadeti daha evladır. Onun / [179a] vakfa muhtaç olduğu ve bir adama borçlu olduğu sabit olur ise bununla fakir sayılmaz.

Bazı akrabaların kimi akrabaların fakir olduğuna şahadetleri kabul edilmez.

Diğer Nevi: [Vâkıfa] Akraba Olduğunu İddia eden Hakkında

Hilâl:

Kişi, arazisini akrabasına vakfetse, [onlar içerisinde] küçük, büyük, zengin ve fakir olanlar vakıfta eşittir. Birisi gelip ben “bu vâkıfın akrabasıyım” dese, araziye elinde bulunduran onunla dava tarafı (hasım) kabul edilir. Akraba, “ben ölünün vârisini getirip onun adına akrabalığımı ispat edebilirim” dese bu kişi, araziye elinde tutana karşı davacı

sayılmaz. Vasî akraba,¹² iki şahit bulundurarak [mahkemeye] gelip şahitler onun vakfedenin akrabası olduğuna şahadet etseler kadı bunu kabul etmez ve onaylamaz. Şahitler, “o, baba tarafından vâkıfın akrabasıdır.” şeklinde kayıt düşseler bile [kadı bunu kabul etmez ve onaylamaz.] Şahitler onun vâkıfın kardeşi olduğuna şahadet etseler, “o, vakfedenin ana-baba bir veya baba bir ya da ana bir erkek kardeşidir.” demedikleri sürece şahadet kabul edilmez. Şahitler, onların vakfedenin akrabası olduklarına şahadet edip akrabalık [bağını] açıklasalar, ta ki şahitler “bunların dışında akrabası olduğunu bilmiyoruz.” deyinceye kadar gelir, aralarında paylaştırılmaz. / [179b] Bu yönde bir şahadette bulunmadıkları halde zikri geçen kavmin akrabalığı sabit olsa ve iş uzasa, akrabalığı sübuta erenler arasında gelirin paylaşılması güzel görülür ve onlardan bir kefil alınır.

Ölmüş olan kişi, [hayatta iken] iki adama vasiyet etmiş olsa, [başka] bir kişi de gelip akrabalığı onlardan birisine ispat etse [akrabalığı ispatlanan] kişi, [olay mahkemeye intikal ettiğinde] davanın tarafı sayılır. Akradan birisi, kadının kendisine akrabalıkla hükmettiğine şahitlik eden iki şahit tutsa, kadı, şahitlerden akrabalığın açıklanmasını ister. Şahitler, kadının kabul etmeyeceği bir akrabalık beyanında bulunsalar bu [akrabalık] iddiası yürürlüğe girmez. Şahitler, [başka] bir kadının [hakkında önceden] hükmetmiş olduğu akrabalığı açıklamış olsalar zikri geçen [bir önceki] kadı, [artık] akrabalığı kabul etmeme hakkına sahip değildir.

Birisi gelip ölmüş vâkıfın akrabası olduğunu ispat etse, kadı da buna hükmettikten sonra başka biri gelip ölü ile akraba olduğunu ispat etmeyi murat etse ve hakim akraba olduğuna hükmettiği [ilk] şahıs, vakfın [gelirinden] bir şey almış olduğu halde [mahkemeye] gelse / [180a] dava tarafı bu kişi kabul edilir. Vakfın [gelirinden] bir şey almamışsa o taraf değildir.

Bir adam gelip ölünün kendisinin akrabası olduğuna dair delil sunsa, ölünün bilinen akrabaları var ise kadı, ikrarı kabul etmez ve akraba olduğu bilinenlere gelire [hak sahibi oldukları] yönünde hükmeder. Eğer böyle bir akrabası mevcut değilse zikri geçen kişiye gelirden verilmesi güzel görülür.

Kimi akrabaların, bir kısım akrabasının lehine şahadet etmeleri kabul edilmez.

Şahitler, kadının [birisine] vakfın [gelirinden hisse] verdiğiine dair şahitlik yap-salar ve başka bir ilave söz söylemeseler [artık] ona gelirden verilmez.

¹² Muhtemelen vakfeden tarafından kendisine vasiyet edilen akraba kastedilmektedir. (Mütercim)

Diğer Nevi: Akrabalardan Salihlere Vakıf

el-Hassâf:

Kişi, arazisini [ilk olarak] akrabasından sulehâya [bunların nesli tükendikten] sonra miskinlere vakfetmiş olsa bu meşrudur. Geliri hak eden salih kişiler, akrabasından iffetli, avret mahallerini örtmeyi önemseyen, şüpheli olmayan, yolunda müstakim, sağduyulu, zarar verdiği bilinmeyen, şerri az, iffetli kadınlara zina iftirasında bulunmayan ve yalan söylemekle tanınmayan kişidir. Kişi, /[180b] “haramdan sakınanlara [vakfettim].” dese aynı şekilde meşrudur.

Fasıl [9]: Falancanın Cinsi ve Âline Vakıf

Hilâl:

Kişi, “Arazim Abdülmuttalib oğlu Abbas âline ebediyen sadaka mevkûfedir.” dese vakıf, meşru olur ve Abdülmuttalib oğlu Abbas âline mevkûfedir. Âl-i Abbas, kadın ve erkeklerden gelen babalarıyla Abbas’a nispet edilen herkestir. Abbas, yaşıyor olsa vakfa dahil olmaz. Babası Hâşim oğullarından, annesi de âl-i Abbas’tan olan kişi, bu vakfa dahil olmaz. Doğum [zamanı] âl-i Abbâs’a uzak ve yakın olanlar eşit kabul edilir. “Abbas’ın ehl-i beytine [vakfettim].” dese, bu sözle “Âl-i Abbas’a [vakfettim].” cümlesi aynı hükmededir.

“Cinsime [vakfettim].” dese cins, nitelendirdiğimiz üzere kadın ve erkeklerden gelen baba ile birlikte vâkıfın üç atasına kadar uzanan babalara nispet edilen herkesi [kapsar].

“Ehl-i beytime [vakfettim].” dese ehl-i beyti babası ile birlikte üçüncü dedeye kadar nispet edilen kişilerdir. Vakfeden /[181a] ve öz oğlu da vakfa dahil olur.

Kadın, ehl-i beytine vakfetse çocuğu, başka bir kavimden ise vakfa dahil olmaz. Kadın, “cinsime [vakfettim].” dese yine aynıdır.

Adam, “Abdullah’ın ehline [vakfettim].” dese vakıf, Ebû Hanîfe’ye göre (r.d.) hanımına aittir. Fakat biz, istihsân yaparak vakfi onun bakmakla yükümlü olduğu evindeki bütün hür kişilere de şamil kılarız. Köleleri ve vasiyet edenin vârisi buna dahil olmaz. [Bu durumda] Abdullah’ın biri Kûfe’de diğeri Basra’da [yaşayan] iki hanımı olsa ve ayrıca her iki eşinin kendisi dışındaki kocalarından çocukları bulunsa, kadınlarla beraber çocuklara [vakıftan] nafaka verilir. [Dolayısıyla] hepsi vakfın [gelirine] dahil olurlar.

Kişi, “Abdullah’ın haşmına [vakfettim].” dese haşm, onun akrabası ve çocuğu dışındaki bakmakla yükümlü olduğu kişileri [kapsar]. Ashabımız, haşımla iyâl kelimesinin aynı konumda olduğunu söylediler.

Fasıl [10]: Falancanın Çocuklarına Vakıf**el-Hassâf: / [181b]**

Kişi, “Şu arazimi falancaya ve falancanın oğlu falancaya, [bunların ölümleri] sonrasında ise miskinlere sadaka mevkûfe kıldım. O ikisinden birisi çocuk bırakmadan ölürse [vakıftan] nasibi, diğerine döndürülür.” dese ve iki adamdan birisi çocuk bırakarak ölse, nasibi miskinlere döner ve diğerine bundan bir şey verilmez. Nitekim vâkîf, onlardan çocuk bırakmadan ölenin nasibinin diğerine döndürülmesini ileri sürmüştü. Birisi ölüp çocuk bırakınca diğerinin, ölenin nasibinden pay alma hakkı olmaz.

Onlardan ölenin payı niçin çocuğuna ait kılınmadı diye itiraz edilirse? Vâkîf, bunu çocuğuna nispet etmeyip, sadece “O ikisinden birisi çocuk bırakmadan ölürse [vakıftan] nasibi, diğerine döndürülür.” dedi ve ölünün çocuğuna bundan bir şey ait kılınmadı diye cevap verilir.

Kişi, “Arazim, falancanın yetim çocuklarına sadaka mevkûfedir.” dese ve bunlar sayılı [ve sınırlı] çocuklar ise vakıf batıldır. Zira söz konusu / [182a] yetimlerin nesli tükenince vakıf kesilir ve miskinlere dönmez.

Kişi, “Yetimlere mevkûfedir.” dese amaç yetim fakirlerdir.

Fasıl [11]: Mevaliye Vakıf**Hilâl:**

Kişi, arazisini mevlaları ve mevlalarının mevlaları olan efendisine vakfetse efendisinin mevlaları vakfa dahil olurken mevlalarının mevlaları dahil olmaz. Bununla birlikte efendilerinin evladının velası¹³ kendisine aitse mevlalarının çocukları vakfa dahil olurlar. Nitekim [bu durumda] mevlanın çocuğunun vâkîf dışında bir mevası yoktur. Mevlalarının mevlaları [olan kişilerin vakfa dahil olmama sebebine gelince] onların vakfeden dışında mevası bulunmaktadır. Dolayısıyla onların vakıfta hakları yoktur. Vakfedenin, azat ettiği (موالي عتاقة) ve müvâlât anlaşması¹⁴ yaptığı (موالي مولاة) kişiler bu lunsu vakıf, azat ettiklerine verilirken mevla'l-müvâlâtlarına verilmez. Vakfedenin mevla'l-atâkası bulunmayıp bunların çocukları ile mevla'l-müvâlâtları mevcut olsa vakfın geliri mevla'l-atâkasının evladına ait olur. Vâkîfın sadece mevla'l-müvâlâtları var olsa onlara gelirin verilmesi güzel görülmektedir. Vâkîfın ve babasının mevalisi mevcut olsa bu mevlaların mirası vakfedene ait olur. / [182b] Ayrıca vakfın geliri vakfedenin

¹³ Efendinin ölümü halinde, ona mirasçı olma ve kendisi cinayet işlediğinde ise efendisinin onun adına diyetini ödeme hakkı. (Mütercim)

¹⁴ Efendinin ölümü halinde kendisine mirasçı olması ve cinayet işlediğinde efendisinin kendi diyetini ödemesi üzerine yapılan bir anlaşma. (Mütercim)

mevalisine verilirken babasının mevalisine verilmez. Babasının oğlundan başka vârisi olup olmaması bu durumu değiştirmmez. Annesi ile erkek kardeşinin mevlaları ile ilgili [hükümler] de aynı şekildedir. Vakfedenin vakıf [kurma] günü mevlaları olması yanında vakıf kurulduktan sonra [yeni] mevlaları ortaya çıksa gelir hepsine eşit verilir. [Yeni] ortaya çıkan mevlalar ile bunların evlatları vakfa dahil olurlar.

Kendisinin mevalisi bulunmayıp babasının mevalisi var olan kişi, “Babamın mevlalarına [vakfettim].” dese, babası öldüğünde [babasının] mevlalarının velâsı vâkıfa geçer ve zikri geçen mevlaların gelirdede hakkı olmaz.

İki mevası bulunan kişi, “Mevalime [vakfettim].” dese, gelir iki mevlaya verilir. Onun tek bir mevası bulunsa [gelirin] yarısı mevlaya diğer yarısı da fakirlere ait olur. Onun erkek ve kadın mevlaları var olsa hepsi vakfa dahil olurlar.

Kişi, çocuğuna vakfetse ve [vakfeden baba ve mevkûfun aleyh olan oğlun, ilişkiye girmiş olabileceği] cariyeye de bu [mevkûfun aleyh olan] çocukla kardeşi arasında bir çocuk daha doğursa ve [baba ile mevkûfun aleyh olan oğul] çocuğun [babası olduklarını] iddia etseler yeni doğan çocuk vakfa dahil olur.

Fasıl [12]: Fakir Komşulara Vakıf

Hilâl:

Kişinin, fakir komşularına vakfetmesi meşru olup [bu durumda vakfın] geliri /[183a] onlara ait olur. Ebû Hanîfe'nin (r.d.) sözüne göre komşular, evine bitişik [evde oturanlardır]. Komşuların, mescit ehli olduğu veya müezzinin/uyarıcının (el-münâdı) sesinin ulaştığı kimseler olduğu da söylenmektedir. Vakfedenin zimmet ehlerinden fakir komşuları bulunsa bunlar [vakfa] dahil olurlar. Vâkıfın mükâteb köle olan komşuları bulunsa durum yine aynıdır.

Komşulardan bir kavim zenginleşip kimileri de fakirleşe gelir, taksim günü fakir olan komşulara ait olur. Fakat kişi, fakir akrabalarına vakfetse gelir, ortaya çıktığı gün fakir olan kişiye ait olur. Nitekim komşuluk intikal ettiğinde ortadan kalkar ve komşular artık kabilelerine tabi sayılmazlar. Akrabalık ise intikal etmez ve zail olmaz. Gelir, komşular arasında kişi başına göre taksim edilir. Ayrıca gelir, vakfedenin öldüğü evin komşularına taksim edilir, taşındığı evin komşularına değil. Çünkü vâkıf oradan ayrılmakla onlarla komşuluk ilişkisi kesilmiştir. Vakfedenin oturduğu evle sahip olduğu ev bu husta aynı değerlendirilir.

Kişi, Basra'da iken komşularına vakfedip sonrasında Kûfe'ye /[183b] taşınsa ve Kûfe'de ölse, Kûfe'yi vatan edinmiş ise gelir buradaki komşularına, edinmemişe Basra'daki komşularına verilir. Vakfedenin muhtelif kabilelerden olan iki hanımının

ayrı ayrı yaşadığı iki evi olsa gelir, bu evlerin fakir olan [komşularına] verilir. Vakfedenin çocukları aynı zamanda komşusu ise gelir bunlara verilmez. Zira çocuk kelimesi, kendisine komşu denilmesinden daha yakın bir mana taşır. Aynı şekilde vakfedenin hanımına da gelir verilmez. [Vakfedenin] çocuğunun çocuğu aynı zamanda onun komşusu ise kıyasen gelirden kendilerine verilir. İstihsânen ise verilmez.

Kişi, ölümünden sonrasında [yürürlüğe girmek üzere] fakir komşularına vakfedip ölmesi yanında hiçbir komşusunun [olup olmadığı] bilinmese, iki şahidin vakfedenin vefat ettiği evin [belirlenmesini sağlayacak yönde bir] şهادette bulunmalarına kadar sadaka taksimi yapılmaz.

Fasıl [13]: Hayır Yollarına Vakıf

el-Hassâf:

Kişi, “Arazim, Hac (في الحج) ve umre için (في العمرة) sadaka mevkûfedir.” dese arazi, vakfedilmiş olmaz. Nitekim Hac ve umre, sadaka değildir. Fakat “Arazim, benim adıma Hac (في الحج عني) veya benim adıma umre için (في العمرة عني) sadaka mevkûfedir.” dese, bu [vakıf kurma şekli] meşrudur.¹⁵

Kişi, “Su içirme yolunda (على سقي الماء) [vakfettim].” dese bu meşrudur, nitekim bu iş /[184a] kesintiye uğramayacak hayır yollarındandır. İhtiyaç duyulan mekanları sulama işi üzerine [vakıf kurmakta] aynı şekilde meşrudur.

Kişi, evinin oturma hakkını erkek çocuklarına değil de kızlarına, [onların ölümü] sonrasında ise miskinlere belirlese, bu meşrudur. [Bu durumda] evin oturma hakkı sadece öz kızlarına ait olur. Ayrıca [zikri geçen] kız çocuklarının, eşlerini kaldıkları odalarda oturtma hakları vardır. [Söz konusu] dâr, birkaç hücresi olmayan sadece tek bir dârdan oluşuyorsa, bu dâr, kız çocukların arasında paylaşılamaz ve burada mühâyee¹⁶ gerçekleşmez. [Ennihaye] bu dârın süknâ hakkı, sadece vakfedenin kendisine ait kıldığı kişilerin olur.

¹⁵ İbn Nüceym, vakıf kurmanın meşru olacağı 26 adet cümlenin bulunduğunu haber vermektedir. Bunlardan 18. sırada yer alanın, ولو لم يقل عني لا يصح الوقف. şeklinde olduğunu belirtmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla mutlak Hac ve umre için vakıf kurma geçerli değilken, vakfedenin adına Hac ve umre için vakıf kurmak meşrudur. Zeynüddin b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İslamiyye), 5/205-206.

¹⁶ Kız çocuklarının söz konusu dârdan ortak bir şekilde istifade etme yöntemi. (Mütercim)

Fasıl [14]: Sultanın (İmâm) İktâ¹⁷ Ettiği Vakıf

el-Hassâf:

Sultan, sahipsiz ve işlenmemiş halde olan (mevat) araziye birisine ikta etse, teslim alan kişinin bu araziye vakfetmesi meşrudur. Bu, sultanın sahip olduğu bir arazi olup sultan, burayı birisine ikta etse ve onun mülkiyetine geçirse, teslim alan da burayı vakfetse aynı şekilde vakıf meşrudur. Sultan, bir kişiye beytü'l-maldan bir şey ikta etse, teslim alanın bunu vakfetmesi geçerli değildir.

Fasıl [15]: Kişinin Evini Mescit, Hân, /[184b] Kabristan veya Başka Bir Şeye Dönüştürmesi

Hilâl:

Kişi, evini Müslümanlara mescit olarak belirlese ve bunu Yüce Allah için mescit kıldığına dair şahit tutsa, her ne kadar orada namaz kılınmamış olsa da bu meşrudur. Ebû Hanîfe (r.d.) [şöyle] diyordu: Kendisinde namaz kılınmaya kadar mescit sayılmaz.

Kişi, Müslümanlar için han inşa edip burayı yolcu için han kıldığına dair şahit tutsa ve yolcular orada konaklasalar bu meşrudur. Ebû Hanîfe'nin (r.d.) kavline göre ise bu meşru değildir.

Kişi, evini Müslümanlar için kabristan kılsa bu meşru olup evi [artık onun] mülkünden çıkar ve kabristana dönüşür. Buna dair bir şahit getirip getirmemesinin yahut oraya bir [ölünün] defnedilip defnedilmemesinin bir tesiri yoktur. Vakfın yalnızca kabzedilerek meşru olacağını söyleyen kavle göre ise, oraya bir ya da daha fazla kişinin defnedilmesi halinde vakıf meşru olur.

Kişi, çöl halindeki bir arazide veya Mekke yolunda yahut bazı şehirlerde kuyu açıp Müslümanlar için çeşme olarak vakıf kılsa bu meşrudur. [Söz konusu] çeşmeden [henüz] /[185a] su alınıp alınmamasının bir tesiri yoktur. Ebû Hanîfe'nin (r.d.) kavline göre ise bu meşru değildir.

Fasıl [16]: Tamirini Şart Koşmadığı Halde Araziyi Miskinlere Vakfeden Kişi

Hilâl:

Miskinlere ve fakirlere vakfedilen her şeyden [eğer vakfın tamire ihtiyacı varsa] ilk başta yapılacak olan, vakfın onarılması için harcamadır. Sonrasında kalanlar

¹⁷ “Kamu otoritesinin, tasarrufundaki arazi ve taşınmaz malların mülkiyet, işletme veya faydalanma hakkını kişilere tahsis etmesi.” Mustafa Demirci vd., “İktâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), 22/43-52.

fakirlere verilir. Nitekim [toprak vergisinin alındığı] haraç arazisi de [ihtiyaç duyulduğunda] tamir ettirilir. Tamirden sonra kalanlar vergi (haraç) yollarına sarf edilir.

Vakfın işlerini yürüten kişi (el-kâim bi emrihâ),¹⁸ vakfedilen arazide mevcut olan hurma ağacının helakından/yok olmasından korktuğu vakit, zikri geçen ağaçlar tükenmesin ve birbiri ardınca büyüsün diye, hurma ağacının gelirinden hurma ağacı fidesi alıp vakıf araziye dikmesi meşrudur. Kayyımın ihtiyaç duyulduğunda söz konusu arazide [çalışan] çiftçi ve bekçilerin [kullanımı] ve ekinlerin muhafazası için oda [benzeri bir şey]¹⁹ yaptırma hakkı vardır. Vakıf arazi, şehre bitişik ise buraya evler bina ettirmesi ve oradan gelir elde etme amacı taşınması meşrudur. / [185b] Bu, hurma ağacı ile diğer ağaçların gelirlerinden daha üstündür. Kayyım, bu araziye zirâî ortaklıkla (müzaraa) bir şahsa belirli yıllar teslim edebilir. Ayrıca kayyım, bu arazide ihtiyaç ve zorunluluk duyduğu işçileri ücretle çalıştırabilir.

Kayyımın [şu dört durumun oluşması halinde vakıf] arazinin gelirlerinden, benzeri her vakit gündeme gelmeyecek hayır yollarına verme hakkı olur ve kayyım, ikinci gelire kadar tamiri erteler: [1:] Kişi, arsasını tamir şartına temas etmeden fakirler ve miskinlere vakfetmiş ise. [2:] Buranın bir kısmı tamire ihtiyaç duyuyorsa. [3:] Benzeri her vakit gündeme gelmeyecek hayır yollarına [yardım] teklif edilmişse. [4:] İkinci gelire kadar tamiri ertelediklerinde büyük zarar oluşmayacaksa. Buranın tamiri ertelenildiğinde arazi harap olacaksa, ikinci gelir tahsil edilinceye kadar ilk olarak, maruf bir şekilde gelirlerinden tahribi önleyecek derecede [tamir için] harcama yapılır. Nitekim bu daha üstün ve güzel [bir yoldur].

Fasıl [17]: Belirlediği Bir Kavme Oturma Hakkını Ait Kılarak Ev Vakfedip / [186a] Hiç Kimseye Tamir Zorunluluğu Yüklemeyen Kişi

Hilâl:

Kişi, “Şu evimin oturma hakkı, hayatta olduğu sürece falancaya ait olmak üzere Yüce Allah için ebediyen sadaka mevkuftedir. Falanca öldüğünde (heleke), oturma hakkı falancaya geçer. Sonrasında ev, fukara ve miskinlere verilir.” dese, vakıf şartları üzere

¹⁸ Bir sonraki cümlede zikredilecek olan kayyım kelimesi, “el-kâim bi emrihâ” terkibi ile kast edilenin kayyım olacağına bir işaret olarak algılanabilir. Ayrıca klasik fûrû-ı fıkıh eserlerindeki kayyım denilen kişiyi çağrıştıran bu ifadeden mütevellinin de anlaşılması mümkün gözükmemektedir. (Mütercim)

¹⁹ “Oda benzeri” diye tercüme ettiğimiz ifade, metinde harekeli olmamakla birlikte “karye” ismini çağrıştıran قرية kelimesidir. İbn Fâris, “ka-ra-ye” fiilinin asıl anlamında toplamak manasının var olduğunu belirtir. Köy ve kasaba manalarını da ihtiva eden karye kelimesinin, metnimizde evden daha küçük oda benzeri yapıları yansıttığı düşünülmektedir. İbn Fâris Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriya el-Kazvîni er-Râzi, *Mu'cemü Mekâyis-i'l-lüğa*, nşr. Abdüsselam Muhammed Harun (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1399/1979), “karye” 5/78-80.

meşrudur. Bu evin gerekli olan tamir ve restorasyonu oturan kişiye ait olur. [Oturan] kişi, “[tamiri gereken vakıf] evin masraflarını karşılayacak paranın kendisinde olmadığını ve buranın kira ücretinden gelecek para ile tamiri tamamlanuncaya kadar başka birisine kiralınmasını, tamiri tamamlanınca da oturma hakkı elinde olan kişiye verilmesini ve bu kişinin tamirle sorumlu tutulmamasını” ifade ettikten sonra oturma hakkına sahip kişi, “ben bina eder²⁰ ve otururum.” dese, bu hakkı vardır. Söz konusu kişi, bina ettikten sonra vefat etse, yapmış olduğu bina vakıf ehline değil mirasçılara vâris olur. [Arazisi hala vakıf, binası mirasla vakıf olmaktan çıkarılan binanın tekrar vakfa döndürülmesi mahiyetinde vakfın maslahatı için] bu adamın vârislerine denilir ki; “bu binayı kaldırın.” Zikri geçen evin oturma hakkı /[186b] [geride söz konusu olan] ilk kişiden sonra [zikredilen] kişiye belirlenmesi ve onun da “ben bu binanın kıymetini veriririm.” demesi üzerine vârisler binayı kaldırmayı kabul etmeseler, adamın kıymetini verme hakkı kabul edilmez. Herhangi bir şey üzerine anlaşmadıkları sürece bina, bu adamın değil vârislerin olur. Bu sadakanın işini yürüten kişinin, zikri geçen binadan bir şey parçalandığı vakit bu parçayı satıp [elde ettiği parayla] evi tamir etme hakkı vardır. [Nitekim, arazi hala vakıftır].

Diğer Nevi

Hilâl:

Vakıf arazide ürünü bulunmayan hurma ağacı mevcut olsa, hurma ağacı satılır. Hurma ağacının [satılmasından elde edilen] para, ürün konumundadır. Vakıf tamire ihtiyaç duyduğu halde vakfın işini yürüten kişi, tamir edecek parayı bulamazsa vakıf adına borç alma hakkı yoktur. Nitekim tamir, sadece gelirden yapılır. Fakat o, yetimin vasisi lehine borç alabilir.

Vakfedilmiş arazide kendisine ihtiyaç duyulmayıp satılabilecek fidanlar mevcut olsa bunlar satılır. Bu [nitelikteki ürünleri satmak] gelir [elde etme] konumundadır. Derim ki: fidan, hurma ağacı ve diğerlerinden daha kapsamlıdır. Tekrar gerekmesin diye /[187a] [fidanlara] ihtiyacın kalmaması, ürünlerine ihtiyaç duyulmamasından aynı şekilde daha kapsamlıdır.

Fasıl [18]: Gelirinden Her Birine Pay Belirlediği İki Adama Vakfeden Kişi

el-Hassâf:

Kişi, “Şu arazim, falancaya gelirinin yarısı, [diğer] falancaya da gelirinin 3’te biri [verilmek] üzere yaşadıkları müddetçe falancaya ve falancaya ebediyen sadaka

²⁰ Metinde أبنها ifadesi zikredilmekle beraber, sibaktan tamir anlamının daha doğru olacağı hatıra gelmektedir. (Mütercim)

mevkûfedir.” dese gelir, 12 hisseye bölünür. Bunun 7 hissesi [gelirin] yarısının sahibine, 5 hissesi de 3'te bir hisse sahibine verilir. Şöyle ki; yarı hisse sahibine 12 hisseden 6 hisse, 3'te bir hisse sahibine de 4 hisse [verildikten] sonra vakfedenin hakkında konuşmadığı 2 hisse kalır ki; bu, aralarında yarı yarıya [olarak paylaşılır]. [Burada] vakfeden, her ikisine gelirden murat ettiği miktarı belirleyip kalan [kısım hakkında] konuşmayarak kalanı miskinlere ait kılmamış ve 2 hisse, onlara [bölüştürülmüştür]. Şöyle ki; vakfeden, vakfın bütün gelirini o iki kişiye ait kılarak [vakıf kurma işlemine] başladıktan sonra geliri bu şekil üzere aralarında ayırtırmıştır. Vakfeden susup [hiçbir oran belirlemeye- rek geliri] ayırtırmıyorsa, gelir aralarında yarı yarıya [bölünecekti]. Ashâbımız, bu [gö- rüşü] aldı.

Fasıl [19]:/[187b] Vakfettikten Sonra Ortaya Çıkan [Birtakım Durumlar] Hak- kında

el-Hassâf:

Kişi, içinde müdebber kılmanın²¹ bulunduğu vasiyetler yanında bir kavimle ilgili vasiyetlerde bulunsa ve iyilik yollarında bir şeyler vasiyet ettikten sonra delirse veya başka bir sebepten ötürü aklını yitirse, müdebber kılma dışındaki vasiyetler geçersiz kabul edilir.

Kişi, miskinlere vakfedip mürtet olduktan sonra –Allah'a sığınırız-, irtidat sebe- biyle öldürülse yahut ölse vakıf batıl olur ve vakfedilen mal, vârisler arasında miras ka- bul edilir. Nitekim onun ameli batıl olmuştur, vakıf kurmak ise [Allah'a] yaklaşımdır. [Zikri geçen] kişi, daru'l-harbe girip sonrasında İslam yurduna dönse ve imanını yeni- lese vakfı meşru olur. Fakat imanını yenilemeden ölürse, vakfettiği mal vârisleri ara- sında miras olur.

Fasıl [20]: Kendilerine Bir Arazi Vakfedilen Kavmin [Tamamının] Bunu Kabul Et- memesi veya Bazısının Bunu Kabul Etmesi

Hilâl:

Kişi, arazisini Abdullah'a vakfettikten sonra Abdullah, “Bana vakfettiğin araziye kabul etmiyorum.” dese vakıf, meşru olup geliri fakirler ve miskinlere ait olur. /[188a] Kişi, “Abdullah'ın çocuğu ve nesline [vakfettim].” dedikten sonra Abdullah'ın çocuğun- dan birisi, kendisine vakfedileni kabul etmese, vakıf meşru olup geliri vakfı kabul eden- lere aittir. Kabul etmeyen ise ölü konumunda değerlendirilip hissesi kabul edene verilir. Kişi, nesilleri devam ettiği sürece Abdullah'ın oğlu ve nesline vakfettikten sonra onlar- dan bir grup “Kabul etmeyiz.” deseler vakıf, 1 kişi kalıncaya kadar onların kalanlarına

²¹ Efindisinin ölümünden sonrasında geçerli olmak üzere kölesini azat etmesi. (Mütercim)

ait olur. Hep birlikte “Kabul etmeyiz.” deseler vakıf, fakirlere ait olur. Vakfeden vakfi kurduktan sonra çocuğu veya nesli ortaya çıkıp “Kabul ederiz.” deseler, vakıf onlara döndürülür. İçlerinden birisi “Kabul etmem.” dese hissesi kabul edenlere verilir.

el-Hassâf:

İçlerinden birisi, “Ne kendime ne de çocuğuma kabul ederim.” dese hissesini kendisine vermek meşrudur. Çocukları büyük ise hisseyi kabul ve reddetmek kendilerine aittir. Çocukları küçük ise hisselerinin kendilerine verilmesi meşru değildir.

Hilâl:

Kişi, /[188b] Abdullah’ın çocuğuna vakfettikten sonra Abdullah’ın çocuğundan birisi, “Kabul etmem.” deyip ilave bir şey söylemese kendisine belirlenen gelirin tamamı kesilir ve içlerinden kalanlara verilir. Abdullah’ın çocuğundan birisi, geliri bir sene alıp sonrasında “Kabul etmem.” dese, artık reddetme hakkı yoktur. Abdullah’ın çocuğundan birisi, “Bir sene kabul etmem. Bunun dışında kabul ederim.” dese, geçerli olup bu senenin gelirinden [aldığı] hisse, kalan vakıf ehline ait olur ve o, sonradan çıkacak gelirlerde vakıf ehline ortak olur.

Kişi, Abdullah’a vakfettikten sonra Abdullah, “Bana vakfedileni kabul etmem.” deyip devamında “Onu kabul ettim.” dese bu, reddetmek [hükümünde] olur ve kendisine vakfedilmiş olmaz. Abdullah, “Bana vakfedileni kabul ettim.” dedikten sonra “Bunu kabul etmem” dese Abdullah’a vakıf meşrudur. Kabul ettikten sonraki “Kabul etmem” sözü ise dikkate alınmaz.

Kişi, “Arazim, Abdullah’a ve Zeyd’e sadaka mevkûfedir.” dedikten sonra Abdullah, “Kabul etmem.” dese, gelirin yarısı Zeyd’e diğer yarısı ise miskinlere ait olur.

/[189a] Kişi, “Yaşadıkları sürece Abdullah’a ve Zeyd’e [vakfettim].” dedikten sonra onlardan birisi ölse yarısı kalan kişiye, yarısı da fakirlere verilir.

Fasıl [21]: İçerisinde Hurma Ağacı veya Ürün Bulunan Araziyi Vakfeden Kişi

Hilâl:

Kişi, ürünü mevcut olan arazisine yönelik “Arazim, Allah için ebediyen sadaka mevkûfedir.” deyip bir ilavede bulunmasa, arazi fakirler ve miskinlere vakıf sayılıp ürün ve geliri vakfedene aittir. [Zikri geçen] arazide ürün yerine binanın olması da aynı şekilde [değerlendirilir.] Orada hurma ağacı ile ağaç olması da aynı şekildedir.

Kişi, nehirde ve yolda hissesi bulunan arazisine yönelik “[Arazim], fakirlere sadaka mevkûfedir.” dese kıyasen bu [nehirdeki araziye sulama hakkı ile yoldaki yol hakkı], vakfa dahil olmazken istihsânen dahil olur.

Fasıl [22]: Elindeki Arazinin Sadaka Mevkûfe olduğunu İkrar Eden Kişi**Hilâl:**

Kişi, elindeki arazinin sadaka mevkûfe olduğunu ikrar edip buna ilave bir söz söylemese ikrarı meşrudur. Bu [arazi], /[189b] bize göre ikrar ettiği [şekil] üzere vakfedilmiştir. Şahitler, arazinin [zikri geçen] kişinin ikrarda bulunduğu anda onun elinde olduğuna şahadet etseler, ikrar eden burayı vakfetmiş [kişi olarak] kabul edilir. Şahitler, bu yönde bir şahadette bulunmayıp onun ikrar ettiğinden başka bir [malı] olmadığı biliniyorsa ikrarı [yine] meşru olmakla birlikte ikrar edenin ve başkasının burayı vakfeden [kişi] olduğuna hükmolunmaz.

Kişi, elinde bulunan araziye yönelik oranın babası tarafından vakfedildiğini ikrar etse, babasının kendisinden başka bir vârisi olmamakla beraber babasının bir borcu da yok ve babası bir vasiyette bulunmamışsa ikrar meşrudur. Babasının borcu var yahut bir vasiyette bulunmuş, vasiyet yerine getirilmiş ve borç ödenmişse ise ikrar [yine] meşrudur. Vasiyet [henüz] yerine getirilmemiş, borç da ödenmemiş ise vasiyet ve borç miktarınca araziden [bir kısım] satılır. Kalan ise ikrar ettiği [şekil] üzere vakfedilmiş olur. Babasının kendisi dışında bir vârisi var olup bu vâris de, onun ikrar ettiğinin aynısını ikrar etse bu [ikrar da] meşrudur. [Vârislerden] birisi, o [arazinin] miras olduğunu iddia ederse, sadece ikrar edenin hissesinin vakıf olduğuna, /[190a] diğer kişinin hissesinin ise miras olduğuna hükmedilir.

Kişi, “Velayeti bana ait olmak üzere şu arazi vakıftır.” dese bu meşrudur. İkrarı sabit olmadığında ise oranın velayeti kendisine aittir. Kişinin, “Gelirlerini uygun gördüğüm hayır yollarına sarf etmem şartıyla [arazi vakfettim.]” demesi de aynı hükümdedir.

Babasının kendisinden başka vârisi bulunmayan kişi, velayeti kendisine ait olmak üzere elindeki arazinin babasından fakirler ve miskinlere sadaka mevkûfe olduğunu ikrar etse ikrarı meşrudur. Velayet, kıyasen değil istihsânen kendisine ait olur.

Kişi, “[Arazim] falancaya sadaka mevkûfedir.” deyip falancanın kim olduğunu belirtmese ikrar meşru olup [arazi] vakıf olur. Kıyasen velayet kendisine ait olmaz.

Kişi, “Kadının beni yetkili kıldığı arazi sadaka mevkûfedir.” dese bu, kadının yanında sabit oluncaya kadar [bu] sözü kıyasen kabul edilmez.

Kişi, “Sadaka mevkûfe olan bu arazi, falancanın elinde idi ve bana onu vasiyet etti.” dese, /[190b] bu [söz] kabul edilmez ve kadı, [orayı] vakfeder, ayrıca [söz konusu] falancanın vârisi gelinceye kadar oradaki bir şeye dair hüküm verilmez.

Kadı, bir adamı araziye veli kılsa, [veli kılınan] kişinin bu araziye dair ikrarı meşru olmaz. Aynı şekilde kişi, vasisi ve babası bulunmayan yetim hakkında bir iddia

ortaya attıktan sonra kadı, birisine yetim adına davada taraf olmasını, müddei ile dava-
laşmasını emretse ve kadının vekili [mesabesinde olan zikri geçen emredilen kişi], ka-
dının yanında yetim aleyhinde ikrarda bulunsa bu ikrar geçerli değildir.

Kişi, arazinin belirlenmiş [hayır] yollarına sadaka mevkûfe olduğunu ikrar ettik-
ten sonra “İlk [ikrarımdaki hayır] yolu dışındaki şöyle şöyle [hayır yoluna vakfettim]”
dese ilk ikrar geçerli olup arazi ilk [hayır] yollarına vakfedilmiş olur ve ikinci ikrar ba-
tıdır.

Kişi, arazinin belirlenmiş [hayır] yollarına sadaka mevkûfe olduğunu ikrar ettik-
ten sonra [hayır] yollarına ilavede yahut bunlardan eksiltmede bulunsa bu kabul edil-
mez ve ilk ikrar bağlayıcı olur. Kişi ilk [belirlediği hayır] yollarından dönüp başka yollar
tayin etse bu kabul edilmez.

Fasıl [23]: Elindeki Vakfiyeyi İnkâr

el-Hassâf:

/[191a] Ebûbekir (r.h.) dedi: Kavim, birisinin elindeki arazinin [kendilerine vak-
fedilmiş olduğunu] iddia edip “Bu bize vakfedilmiştir.” dedikten sonra, [araziyi] elinde
bulunduran, “Arazi, benimdir.” derse ve kavim de “falancanın bu araziyi kendilerine
vakfettiğine” dair delil getirirse onlar, bu [araziden] herhangi bir şeyde hak sahibi ola-
mazlar. Şöyle ki; [kavmin araziyi kendilerine vakfettiğini iddia ettikleri] kişi, sahip ol-
madığı bir şeyi vakfetmiş olabilir. Kavim, “Vakfeden, araziyi kendi elinde bulundurduğu
gün bize vakfetti.” deyip buna dair delil getirselere [araziden] bir şeye sahip olamazlar.
Nitekim arazi, onun elinde kiralama ya da ödünç alma [akitleri sebebiyle] duruyor ola-
bilir.

Kişi, vakıf akdi esnasında şart koşmadığı sürece vakıf kurduktan sonra orayı ilk
halinden [başka bir şekilde] dönüştüremez.

Fasıl [24]: Hastanın Vakfı

Hilâl:

Kişi, [ölüm] hastalığında iken fakirler ve miskinlere arazi vakfetmiş olsa vakıf,
[mallarının] 3'te birinden meşru olur. Kişi ölümünden sonra arazisinin vakfedilmesini
vasiyet etmiş olsa aynı şekilde vakıf, [mallarının] 3'te birinden meşru olur.

Malını kapsamayacak [miktar] borcu olan kişi, arazisini [öldüğü] hastalığında
iken vakfetmiş olsa vakıf, /[191b] borcu [ödedikten] sonra [mallarının] 3'te birinden
meşru olur. Onun çok borcu var ise vakıf batıl olur ve [vakfedilen] mal, alacaklılara adına
satılır. [Çok borcu olan] kişi malını vasiyet etmiş olsa aynı [hüküm] verilir.

Erkek ve kız evladı olan kişinin, [öldüğü] hastalığında iken “arazim çocuğuma eşit olarak sadaka mevkûfedir.” demesi üzerine çocukları buna onay verirlerse vakıf meşrudur. Onay vermezler ise gelir, 2 kız hissesi, bir erkeğe gelecek şekilde aralarında paylaşılır. Vakfedenin eşi de olsa eşine gelirden 8’de bir hisse verilir. Ayrıca vakfedenin eşini vakıf [kurma esnasında] zikredip etmemesinin [bu hükümde] bir etkisi yoktur. Vakfedenin kimi çocukları [vakıf kurulduktan] sonra ölse, vakfın geliri, ölenlerin vârislerine [ilk] vârislerin nasibi oranında paylaşılır. Vakfedenin kimi çocukları [vakıf kurulduktan sonra] hayatta ise babasından [alacakları] miras oranında gelir taksimi yapılır. [Vakfedenin] öz çocuklarının tamamının nesli tükenmiş olup içlerinden kimse [hayatta] kalmasa gelir, vakfedenin çocuklarından sonra [gelirin verileceği kişiler diye] belirlediklerine verilir. Ölenin eşi hayatta ise ona [gelirden] bir şey verilmez.

Kişi, [öldüğü] hastalığında iken [malının] 3’te birinden verilmek üzere arazisini çocuğuna vakfetse, çocukları da bunu onaylamaz ise /[192a] vakıf meşru olmayıp geliri vârislere ait kılınır.

Kişi arazisini fakir akrabalarına, çocuğuna ve nesline vakfetse ya da vasiyet etse, [vakıf/vasiyet, malının] 3’te birinden meşru olur. Vâkıfın çocukları içerisinde muhtaç olan varsa gelirin tamamına bakılır ve gelir, ölen vâkıfın kendilerine şart koştuğu vakıf ehlinden fakir olanlara paylaşılır. Öz çocuğa düşen pay, ölünün vârislerine [düşen] hisse oranında diğer vârisler arasında paylaşılır. Vasiyet edenin ölümünden sonra fakirleşen kişi vakfa dahil olur ve anlattığımız üzere hissesini alır. Vasiyet edenin ölümünden sonra içlerinden zenginleşen ise vakıftan çıkmaz ve vakfın [geliri] onlardan fakirlere taksim edilir. Bununla birlikte fakir vârislerin hisseleri anlattığımız şekildedir. Fakir vâris hisselerine fakirler ve zenginlerden olan vârislerin tamamı dahil olur ve bu /[192b] vakfedenin vârislerine [düşen] miktar [oranında] paylaşılır.²²

Kişi, “Arazim, falancanın çocuğuna ve nesline sadaka mevkûfedir.” dese gelir, [hayatta] olan çocuk ile henüz dünyaya gelmemiş nesle ait olur. Nitekim bu [sadaka mevkûfeye dönüşen arazi], miras olarak dönmez ve ebediyen temellük edilmez. Fakat kişi, [söz konusu] araziye falancanın çocuğuna ve nesline vasiyet etse geliri, vasiyet edenin öldüğü gün hayatta olan çocuk ile nesle ait olurken, sonradan doğacaklara ait olmaz. Zikri geçen çocuk ve neslin tamamının soyu tükenince asıl [olan sadaka mevkûfeye dönüşmüş arazi] vârislere döner.

²² Metinden fakirken zenginleşenlerin vakfın gelirinden pay sahibi olmaya devam edeceği anlaşılma ile beraber metnin bir kısmından, bu hakkının olmayacağı manası da çıkmaktadır. Dolayısıyla bir çelişki var gibi gözükmektedir. Daha detaylı açıklama, tahkikli neşrimizde zikredilen metnin dipnotunda yer almaktadır. (Mütercim)

Kişi, [öldüğü] hastalığında iken “Arazim, vefatımdan sonra nesilleri devam ettiği sürece ve Abdullah’ın çocuğuna ve nesline ebediyen sadaka mevkûfidir. Nesilleri tükenince ise vârislerime ait olur.” dese, vakıf, vasiyet edenin öldüğü gün hayatta olan Abdullah’ın çocuğuna ve nesline ait olup sonradan ortaya çıkacaklara ait değildir. Bunların neslinin tamamı tükendiğinde ise vakıf, vârislere döner. Vârisler de vakfedenden [alacakları] mirasları oranında aralarında vakfın aslını paylaşırlar.

Kişi, “Arazim, vefatımdan sonra sadaka mevkûfidir.” deyip herhangi bir ilavede bulunmasa / [193a] vakıf batıldır.

Kişi, sıhhatinde iken “Bu arazim, Abdullah’a sadaka mevkûfidir.” dese vakfedilmiş olmaz. Nitekim [bu şekilde vakıf kurma iradesi olan] kişi, araziye vakfettim [demiş olsa da vakfın] sonunu miskinlere belirlememiş ve “Arazi, sadaka mevkûfidir.” dememiştir.

Kişi, “Arazimin geliri vefatımdan sonra Abdullah’a aittir.” dese bu, hayatında iken meşrudur. Öldüğünde ise arazi vârislere döner.

Kişi, ölümünden önce ürün yetiştirmiş olan arazisini ölümünden sonra [geçerli olmak üzere] belirlediği [hayır yollarına] vakfetmeyi vasiyet etse ve sonrasında ölse [ölümünden önce yetiştirmiş olan] ürün, miras kabul edilmekle birlikte vakıf ehline verilmez. Ürün, vasiyet edenin ölümünden sonra ortaya çıksa, arazi ile ürün [vasiyet edenin malının] 3’te birinden verilir. Gelir ise arazinin kendilerine vakfedildiği mevkûfun aleyhlerine ait olur.

Kişi, araziye kendisine vakfetse, vakıf meşru olmakla beraber ürünü sadece kendisinin olur.

el-Hassâf:

Çok borcu bulunan kişi, ölümünden sonrasında [geçerli olmak üzere] arazisini vakfetse kadı, araziye satıp parasını alacaklılara paylaştırır. Ölen vâkıfın [zikri geçen] araziye [vasiyette sınır olan] 3’te birlik mal içerisinde çıkaracak [başka] malı [olduğu] tespit edilse / [193b] bu arazinin kıymeti kadar olan kısım, tespit edilen malından alınır ve bununla bir arazi satın alınır ve fakirlere vakfedilir. Ölen vâkıfın [zikri geçen] araziye [vasiyette sınır olan] 3’te birlik mal içerisinde çıkaramayacak [kadar başka] malı [olduğu] tespit edilse, [aynı şekilde] bu arazinin kıymeti kadar olan kısım, tespit edilen malından alınır ve bununla bir arazi satın alınır ve fakirlere vakfedilir.

Fasıl [25]: Vakfın [Kuruluşunu Bir] Vakitle Kayıtlamak

el-Hassâf:

Kişi, “Şu arazimi, bu vakitten bir sene sonra [geçerli olmak üzere] Yüce Allah için miskinlere sadaka mevkûfe kıldım.” dese, Ebubekir (r.h.) “Bu durumla ilgili ashabımızdan bir şey ezberlemedik. Fakat bana göre [bu şekilde vakıf kurmak] meşru olmaz.” dedi.

Hilâl:

Kişi, “Arazim bir aylığına sadaka mevkûfedir.” dese meşru olup arazi, edebiyen mevkûfe sayılır.

Kişi, “Bir ay sonrasına [vakıf olsun.]” dese vakıf batıl olur.

Kişi, “Vefatımdan sonra bir seneliğine falancaya [vakıf olsun.]” dedikten sonra bir ilavede bulunmasa arazi, vefatından sonra bir seneliğine falancaya mevkûfe olur, bir sene sonra / [194a] ise vârislere döner.

Kişi, “Yarın olduğunda arazim sene ve sene sadaka mevkûfedir.” dese vakıf batıldır.

Fasıl [26]: Hisseli Vakıf

Hilâl:

Kişinin, arazinin kendisine ait [bölümü olan] yarısını taksim edilmeden hisseli iken vakfetmesi meşrudur. Fakat hisseli [malı] hibe etmek ve sadaka [olarak] vermek meşru değildir. Nitekim hibe ile sadaka kabza ihtiyaç duyarken vakfın kabza ihtiyacı yoktur.

Kişinin kendisine ait araziye sahih bir şekilde vakfetmesi üzerine birisi, taksim edilmemiş hisseli [haldeki] arazinin bir kısmında hak sahibi olduğunu iddia etse, arazinin kalan kısmını vakfetmek meşrudur. [Benzer durumdaki] hamam ve dükkânın vakfedilmesi de aynı şekilde değerlendirilir.

İki kişiye ait olan arazinin ortaklarından birisinin, kendi hissesini vakfetmesi meşru olmakla birlikte ikisinin, hisselerini beraber vakfetmeleri de meşrudur. Onlardan birisinin, kendi hissesini ortağının vakfettiği [hayır] yollarına veya başka [hayır] yollarına vakfetmesi aynı şekilde değerlendirilir.

Fasıl [27]: Fasit Vakıf

Hilâl:

Dilediği vakit vakfın aslını iptal etme muhayyerliğini eline alması şartıyla kişinin, kendisine ait araziye belirlediği [hayır] yollarına /[194b] vakfetmesi batıldır. Fakat kişinin [azadı iptal etmek için] muhayyerlik şartını eline alması koşuluyla kölesini azat etmesi meşru olmakla beraber şart geçersizdir. Nitekim kişinin kendisine ait araziye fakirlerle miskinlere vakfedip gelirini, belirli sene [boyunca] birisine şart koşması [halinde] vakıfla şart meşru görülür.

Kişinin, doğuracağı çocuğunun falancaya ait olması koşuluyla cariyesini azat etmesi [halinde] azat etme geçerliyen şart batıldır.

Vakfın gelirine dair [ileri sürülmesi] meşru görülebilen şartlar, vakfın aslına yönelik olarak da meşru görülebilir.

Vakfedenin çocuğuna dair şart meşru değilse, annesine dair ileri sürdüğü şart da meşru olmayacaktır.

Kişi, “Dilersem, [malım] sadaka mevküfedir.” dedikten sonra “Kesinlikle dile-dim.” dese vakıf batıl olup meşru değildir.

Kişi, “İstedikleri zaman vârislerimin vakfı iptal edebilmeleri şartıyla [malımı vakfettim]” dese vakıf batıl olup meşru olmaz. Kişinin, “Vârislerimin vakfı satmaları ve parasını kullanmaları şartıyla [malımı vakfettim]” demesi de aynı şekildedir.

Kişinin “Bu araziye satın alırsam /[195a] arazi sadaka mevküfedir.” demesiyle vakıf kurulmuş olmaz.

Kişinin başkasına ait araziye vakfedip sonradan onu mülk edinmesiyle arazi vakfa dönüşmez.

Kişinin başkasına ait araziye belirlediği [hayır] yollarına vakfetmesi üzerine arazi sahibi, bu durumdan haberdar olunca bunu onaylarsa vakıf meşru olur.

Fasıl [28]: Müşterinin Fasit [Akitle] Satın Aldığı [Malı] Vakfetmesi ve [Malı] Kabızdan Önce Vakfetme

Hilâl:

Kişinin, fasit akitle satın alıp kabzettiği araziye fakirler ve miskinlere vakfetmesi meşrudur. [Sonrasında] satıcı bu akitle ilgili olarak müşteriye dava açıp [haklı çıksa], müşterinin arazinin kabız günündeki kıymetini satıcıya teslim etmesi gerekir. Müşteri, araziye kabızdan önce vakfetmiş olsa vakıf batıl olur. Müşterinin fasit akitle satın aldığı

evi kabzettikten sonra mescide dönüştürmesi üzerine burada insanlar namaz kılsa, [söz konusu] ev, [artık] mescit [hükmünde] olur. Müşterinin de evin kıymetini ödemesi gerekir ve artık [bu] ev, geri iade edilmez. Ayrıca bu [mescitle] vakıf eşit kabul edilir.

Sahih bir akitle satın aldığı evi kabzettikten sonra kişinin, burayı miskinlere sahih bir şekilde vakfetmesi meşrudur. [Neticede bu] ev, vakfettiği şekil üzere vakfedilmiş olur. / [195b] Şufa hakkına sahip birisi, bu evi [satın almak] için müracaat edip bu hakkını kullanarak evi alması meşru olup [bu durumda] vakfedilmesi batıl olur ve evde en fazla hak sahibi kişi şefî kabul edilir. Nitekim şufa istihkak konumundadır.

Kişi, satın aldığı evi kabzedip vakfettikten sonra evde kusur bulsa, vakıf meşru olup evi iade etmesi geçerli görülmemekle birlikte [kusur miktarına denk gelen] noksanlığı talep eder ve alır. Noksan miktarınca aldığı şeyde dilediğini yapabilir. Zira o, noksan [kısmı] vakfetmemiştir. Fakat kişi, [Hac ve umre yapan kimselerin kestikleri] bedene kurbanı satın alması üzerine bunu hedy kurbanına dönüştürüp [söz konusu] hayvana [buna dair] bir alamet taksa ve hayvanda bir kusur tespit etse noksanı talep edemez. Çünkü bedene [artık] onun mülkünde [olan bir mal sayılır.] Ayrıca o ölünce bedene miras olur. Vakıfta ise mülkiyet ondan kalkar.

Kişi, arazi satın alıp kabzetmediği halde burayı miskinlere vakfetse, [satıcıya arazinin] parasını teslim etmiş ise vakfetmesi meşrudur. [Satıcıya arazinin] parasını [henüz] teslim etmemiş ise de arazi, vakfedilmiş [hükmündedir. Bu durumda] müşteri öldüğünde vakıf batıl olur ve arazi semeni için satılır. Müşteri, arazide noksanlık bulunduğu satıcıya noksanlıktan [doğan zararı karşılamak için] rücu eder. Fakat kişi, köle satın aldıktan sonra / [196a] kabzetmeden onu azat etse, azadı meşru olup müşteriden semen tahsil edilir ve azat etme işleminden geri dönülemez. Nitekim azat etme tüketme (istihlâk) [konumunda değerlendirilir.] Dolayısıyla köle, sahibinden azat edildikten sonra geri döndürülemez. Vakıf da gerçekleştikten sonra vakfedilmiş [hükmündedir.]

Kişi, araziyi rehin olarak verdikten sonra orayı vakfetse ve rehin veren [borcunu ödemek suretiyle] rehni kaldırsa vakıf meşrudur. Rehni veren [borcunu ödemediği için] rehni kaldıramazsa, arazi borç için satılır ve vakıf batıl olur.

Kişi, kölesini [vererek] arazi satın alsın ve karşılıklı kabızda bulunduktan sonra müşterinin araziyi vakfetmesi üzerine köle istihkak [iddiası neticesinde başka birinin malı] kılınsa vakıf meşru olur ve müşterinin arazinin kabız günündeki kıymetini satıcıya ödemesi gerekir. [Neticede] vakıf iade edilemez. Köle, müşterinin araziyi vakfettiği zaman hür olarak bulursa vakıf batıldır.

Kişi, fasit akitle arazi satın aldıktan sonra araziyi kabzetmesine [rağmen] satıcı, müşterinin elindeki araziyi vakfetse ve kadı satım akdini feshederek araziyi satıcıya

iade etse vakıf batıldır. Satıcının, müşterinin kabzından önce burayı vakfetmesi ise meşrudur. Satıcının araziyi bundan sonra müşteriye teslim edip etmemesi eşit kabul edilir. / [196b] Müşterinin, araziye fasit akitle satın aldıktan sonra satıcıyı [mevkûfun aleyh kılarak] vakfetmesi meşru olup müşterinin satıcıya arazinin kıymetini ödemesi gerekir. [Burada müşterinin] araziye satıcıyı yahut başka birisini [mevkûfun aleyh kılarak] vakfetmesi eşittir.

Fasit akitle satın aldığı araziye kabzeden miskinlere vakfeden kişi, sonrasında [burayı] kabzederse vakıf batıldır.

Kişi, araziye satın alıp kabzettikten sonra vakfeder ve birisi araziye istihkak iddiasında bulunmakla beraber [satıcının] satımını onaylarsa, satım meşru olmakla beraber vakıf batıl sayılır.

Satıcının 3 gün [içinde akdi iptal etme hususunda] muhayyer olma şartıyla müşteriye sattığı araziye müşteri kabzedip 3 gün içerisinde vakfetse ve satıcı [muhayyerliğini kullanmayarak] satımı onaylarsa vakıf batıldır. Aynı şekilde müşteri, arazi bedeli olarak kölesini belirlemesine rağmen, köleyi azat etse azat batıldır. Müşterinin, muhayyerlik yetkisini [eline aldıktan sonra] araziye vakfetmesi meşrudur.

Fasıl [29]: Vakfın Gaspı

Hilâl:

Vakfedilen araziye gasp eden kişinin araziye iade etmesi gerekir. [Gasp ettikten sonra] elindeyken [değerinde] noksanlık [gerektiren bir şey] yapmış ise / [197a] noksanlık [miktarını] ödemesi lazımdır. [Sonrasında tahsil edilen] bu [para] arazi adına harcanır. Gâsıp, [izin almadan söz konusu parayı] arazinin kuyusu, su yollarının açılması ve benzeri işler için harcarsa, [vakıf adına] tasadduk etmiş sayılır. Gâsıp, [gasp ettikten sonra] araziye fidan dikmişse “fidanını sök ve götür.” denilir. Fidanı sökmeye ile arazinin değeri azalırsa gâsıp, noksanlığı tazmin eder. Vakfın işini yürüten kişinin gâsıpla sulh yapmasında vakıf ehlinin faydası varsa, vakfın işini yürüten kişi, gâsıpla fidanı [söküp sökmeme] hususunda bir şey üzerine sulh yapabilir. Gâsıp, vakfın duvarını güçlendirmek için, söküldüğü vakit duvarın yıkılmasından korkulacak bir şey yapmış ise, bunu sökmez, fakat vakfın gelirinden bu [yaptığı şeyin] kıymetini tahsil eder.

Fasıl [30]: Araziyi Kiraya Verdikten Sonra Vakfetmek ve Başka Konular

el-Hassâf:

Kişi, gelir getiren arazisini (day'atehü) senelerce kiraya verdikten sonra burayı vakfederse arazi sahibi icâre akdini iptal edemez. Kira süresi bittiğinde gelir getiren arazi, vakfedenin kıldığı şekil üzere vakfa dönüşür. / [197b]

Kişi, gasp ettiği araziyi vakfettikten sonra sahibinden satın alsa arazinin vakfedilmesi meşru kabul edilmez. Nitekim gâsıp, araziyi vakfettikten sonra mülkiyetine geçirmiştir.

Kadının ölçüsüz harcamalarından (sefeh) ya da borcundan ötürü kısıtlama (hacr) koyduğu kişinin, arazi vakfetmesi meşru değildir.

Sahip olduğu araziyi bazı [hayır] yollarına vakfettikten sonra vakfiye (kitabe vakfin) düzenleyen kişi, buna dair şahitlere şahadet ettirse ve vefat etmesi üzerine bu vakfin ispatına ihtiyaç duyulsa, vakfeden, birisine vasiyette bulunmuşsa vasiyet edilenin bunu ispat etme ve de [vakıf lehine] tashih etme hakkı vardır. [Bu durumda vakıf davalık olursa] davanın [diğer] tarafı ölünün kimi vârisleri olur. Vakfeden, birisine vasiyette bulunmamışsa, hayır yollarına ait olan vakfin işini yürütmeye ve vakfi ispat etmeye gönüllü olan kişi, davayı [vakıf lehine] tashih edinceye kadar davanın tarafı kabul edilir. Bu maldan vakfeden adına [bedel] haccı [yapmayı/yaptırmayı], yemin kefaretlarını [ödemeyi], zekatlarını [ödemeyi] borçlarını ödemeyi ve benzeri meşru işlerin icrasını sadece ölünün vasisi / [198a] yahut vârisi yap(tır)abilir.

Fasıl [31]: Sağlığındaiken Arazisini Fakirlere Vakfettikten Sonra Çocuklarından Yahut Akrabalarından Birinin Buna İhtiyaç Duyduğunda Ondandır Verilip Verilmemesi

Hilâl:

Kişi, arazisini içlerinden birisine herhangi bir şey belirtmediği fakirler ve miskinlere sadaka mevkûfe kıldıktan sonra kimi akrabasının bu [vakfa] ihtiyaç duyması üzerine vâkıf, vakfin [gelirinden muhtaç akrabasına] vermek istese, 200 dirhemden az miktar verebilir. Nitekim akrabası fakir olduğundan [diğer] fakirlerle miskinlerden vakfin gelirine daha hak sahibidir. Şöyle ki; kişinin fakir akrabasına sadaka [vermesi], akrabası olmayan (el-ğarîb) fakirlere [vereceği sadakadan] ecir bakımından daha çoktur.

Fakir çocuğu, çocuğunun çocuğu ve akrabası olan kişi, arazisini fakirler ve miskinlere vakfettikten sonra gelir hepsine yetmez ise, gelir [paylaşımında] ilk kişi öz çocuk olmakla birlikte onlardan her birine 200 dirhemden az verilir. [Taksimden sonra] gelirden kalan olursa bu, öz çocuk hakkında anlattığımız şekil üzerine / [198b] vakfedene en yakından başlayarak çocuğun çocuğuna verilir. Gelirden [yine] kalan olursa bu, komşu ve diğerlerinden fakir ve miskinlere paylaşılır. Bu meselede gelirin ortaya çıkmasından sonra çocuğundan fakir bir erkeğin ölmesi halinde bu çocuğun hissesi [diğer] vârislere ait olmaz. Bu erkek çocuk zengin olduğunda aynı şekilde [diğer vârislere] onun hissesi paylaşılır. [Yukarıda sayılan] kişilerden [zengin] birisi, gelirin ortaya çıkmasından sonra fakir olsa gelirden pay alır. [Bu hususta] bakılacak şey, sadece sadakanın taksim günü fakir ve zengin olma halidir.

Kişi, arazisini miskinlere sadaka mevkûfe kıldıktan sonra, vakfeden [vakfın gelirine] ihtiyaç duysa vakfın gelirinden verilmez. Nitekim arazi, o anda miskinlere vakfedilmiştir. Fakat vakfedenin çocuğu, [babasının vakfetmesinden sonra] fakir olsa vakfın gelirinden pay alır. Zira ona vakıf meşrudur.

Kişi, gelirin yarısı fakirlerle miskinlere, diğer yarısı da fakir akrabalarına olmak üzere arazisini vakfetse, arazi vakfettiği şekil üzeredir. [Vakıf günü zengin iken sonrasında fakirleşen] akrabası vakfa ihtiyaç duyduğu halde, vakfedenin belirlediği kişilere vakfın geliri yeterli gelmiyorsa, [bu] akrabası fakirlere belirlenen gelirden alamaz. / [199a] Nitekim vakfeden onlara belirli hisse zikretmiştir.

Kişi, arazisini miskinlere vakfettikten sonra akrabası vakfa ihtiyaç duyup meseleyi kadıya taşısa, kadı da, vakıftan onlara yiyecek verse bu, kadının bir hükmü değil kanaati [olarak değerlendirilir.] [Bu] kadı azledildiğinde, söz konusu kanaat batıl olur. Ayrıca kadı, “[Ona] bu yiyecekle hükmettim ve bu sadakadan bunu ona sabit kıldım ve bununla hükmettim.” demediği sürece yiyecek verme kanaatinden dönebilir.

Vakfın [gelirinden] bir şey almayan fakir akrabaları olan kişi, arazisini miskinlere vakfetse, fakir akrabaları geçmişe yönelik bir şey almayıp, gelecek gelirden 200 dirhemden az [pay] alırlar. Vakfın akrabasından birisi gelip “ben fakirim” dese, fakir olduğu biliniyorsa kendisine vakfın [gelirinden] verilir. Vakfın fakir akrabasının hanımı fakir ise bu kadın ile kocaya gelirden verilir. Akrabanın çocuğu da vakfın gelirinden [pay] alır.

Kişi, arazisini miskinlerle borçlulara vakfettikten sonra / [199b] akrabadan fakir ve borçlu birisi gelip [gelirden talepte bulunduğu, miskinlerle borçlular verilecek] hisselerin ikisinden de pay alır.

Kadı, sadakanın işini yürüten kişiye sadakayı fakir akrabalara vermesi [yönünde] emir verdikten sonra bu kişi, sadakayı başkalarına verse tazmin etmesi gerekmez. Fakat kadı, bu [yönünde] bir hüküm vermişse, sadakanın işini yürüten kişinin tazmin etmesi gerekir.

Kadı, vasiyi sadakayı fakir akrabalara vermesi hususunda icbar edebilir. Komşular ve mevali, bu konuda akraba gibidirler.

Kişi, arazisini miskinlere vakfetmiş olsa, [bu arazinin gelirinden] ölünün borcunun ödenmesi ve kefenlenmesi, mescit binası, hac yapma [gibi işler] yapılamaz, [gelir] sadece fakirlerin olur.

Kişi, vefatından sonrasında [geçerli olmak üzere] arazisini miskinlere vakfetse ve bu [malının] 3'te birinden yürürlüğe sokulsa, vasiyet edenin çocuğundan [vakfın

gelirine] ihtiyacı olana gelirden bir şey verilmez. Nitekim vârise vasiyet meşru değildir. Vakfın gelirine vakfedenin çocuğunun çocuğu ihtiyaç duysa, ona vasiyet meşru olduğundan gelir ona verilir. Fakat vâkıfın çocuğunun çocuğu [vâkıfa] vâris ise, / [200a] gelirden kendisi alamaz, çocukları alır.

Kişi, kendisine ait araziyi fakirlerle miskinlere vakfettikten sonra kendisine ait başka bir araziyi fakir akrabalarına vakfetse bu meşrudur. Akrabaya vakfettiği vakfın [gelirinde] akrabaları zengin kılacak [bir miktar] söz konusu ise, akrabalar fakirlerin vakfına [ait gelirden] bir şey alamazlar. Akrabaya vakıfta akrabalara yetecek kadar [gelir] ortaya çıkmaz ise, onlar fakirlere olan vakfın [gelirinden] fazla değil, ihtiyaçlarını karşılayacak [miktar] alabilirler. [Zikri geçen] vâkıf, [bu] iki vakfı bir akitte aynı anda kurmuş ise, akrabaları az ya da çok miktardaki kendilerine vakfedilenin [gelirlerini] alırlar, fazlasını alamazlar.

İki vâkıf, iki ayrı akitte vakıf kurmuşlar ise, anlattığımız şekil üzere onlardan fakir olanlarına [vakfın gelirinden verileceği] anlaşılır. Aynı şekilde her fakir, kendisine vakfedilen ve açıkça hakkı olan vakfın [gelirinden] alır, başka vakfın gelirinden ise sadece ihtiyacının tamamı kadar alır.

Kişi, arazisini fakirlerle miskinlere vakfettikten sonra çocuklarından birisinin [vakfın gelirine] ihtiyacı olsa ve vâkıfın, [gelirinden] 200 dirhem verdiği çocuğu bunu harcadıktan sonra / [200b] tekrar bir şeyi olmayan fakir birisi haline gelmesi üzerine sadakanın gelirlerinden bir miktar kalsa, çocuğun, 200 dirhemi fesad yolunda harcamadığı ve gerekli yerlere kullandığı biliniyorsa kalan [miktar da] çocuğa verilir. Çocuk “[Al-dığım] 200 dirhem zayi oldu.” dese ve bu (insanlar tarafından çocuğun kötü bir kastı olmadan zayi olduğu) bilinse hüküm yine aynıdır.

Yaşadığı beldenin dışında akrabası bulunan kişi, arazisini fakirlerle miskinlere vakfetse, [bu] akrabası vakfın [gelirinden] pay almaz. Sadakayı yöneten (vâlî), onlara [vakfın gelirinden] verdiği tazmin sorumluluğu doğmaz. Onlar, ancak zekat [alacak kişiler] konumunda kabul edilirler.

Fasıl [32]: [Hisseli] Vakfın Taksimi

el-Hassâf:

Kişinin, hisseli olan arazisinin yahut evinin yarısını vakfetmesi halinde bunları taksim etme hakkı yoktur. Taksim yolu, vakıf ehlinin durumu kadıya taşıyarak ondan vakıf hisselerini tek tek paylaşmasını istemeleri üzerine kadının, vakfedenle birlikte taksimi gerçekleştirecek ve vakfın hisselerini [sahipleri adına Allah'ın mülküne girecek şekilde hükmen] temellük edecek kayyım ataması [şeklinde]dir.

İki kişi arasında ortak olan arazinin ortaklarından birisinin, kendi hissesi olan yarısını vakfetmek [istememesi üzerine] ortağı ile taksim yaparak kendi hissesini ayırıştırma hakkı vardır. [Taksim talebinde bulunacak] vâkif, /[201a] vasî bırakarak vefat etmiş ise vasîsinin [de], ortak olan kişiyle taksimi gerçekleştirip kendi vakıf hissesini alma hakkı vardır.

Küçük büyük çocukları olan kişinin, birisine vasiyet etmesi ve arazisinin yarısını vakfetmesi üzerine vefat etmesi halinde, vârislerin tamamı büyük çocuklardan oluşuyorsa vasî, vakfın taksimini yapıp kendi vakıf hissesini alabilir. Vâkifin vârisleri içerisinde küçük-[büyük] çocuklar varsa vasînin, büyük çocukların hisselerini taksim etmek için, küçüklerin hisselerini vakfın [ası] hissesine katması gerekir. Bunu yapınca onun, vakfın yetkilisi ve çocukların vasisi olarak taksimi yapması meşru olur.

Hilâl:

Kişi, birisiyle ortak olduğu arazi ve evlerin [kendi hissesine düşen kısmını] vakfetmeyi [istememesi üzerine] ortağı ile malların taksim edilmesini talep etse, Ebû Yûsuf'un (r.h.) kavline göre, vakfın maslahatı mevcut olduğu takdirde onun, vakıflardaki [hakkını] tek bir arazide birleştirerek [tek bir vakıftan hissesini alma] hakkı vardır.

Vakfedenin, ortağı ile vakıf maldaki hissesini paylaşmak isteyip fazla dirhem alma talebinde bulunması meşru değildir. Nitekim bu, [satışı meşru olmayan] vakfın bir kısmını satmak /[201b] hükmüne girer.

Vakfeden, [taksim için] ortağına [kendi hissesini vakfettikten sonra mesela arazi vakfında, arazinin yarısını değil de, bedeli miktarı] dirhem verse, taksim meşru olur ve vakfeden, [ortağının] mutlak hissesine sahip olur. Nitekim [vâkif, ortağına para vermekle onun hissesini] satın almış hükmündedir.

Vâkif, [vakfettiği araziden] kendisinden bir parça vakfetmediği arazilere bir şey nakledemez. Fakat Ebû Yûsuf'a (r.h.) göre kendisinden bir parçayı vakfettiği araziden [başka vakfettiği araziye] nakil yapabilirken Ebû Hanîfe'ye (r.d.) yapamaz.

Açık bir aşırı aldanma bulunmadığı sürece vakfeden, ortağı ile muhayerlik veya kura anlaşması yapabilir.

İki kişi, ortak oldukları araziye vakfetmeleri halinde burayı taksim edebilirler ve her birisi, vakfettikleri şekil üzere arazinin hisselerinin [vakfedeni] olurlar. İkisinin aynı [hayır] yoluna veya farklı [hayır] yollarına vakfetmiş olmaları aynı hükümde olup bir ortağın, diğer ortağın [vakfettiği] hissesinde velayet hakkı olmaz.

Kişinin, arazisinin yarısını belirlediği [hayır] yollarına vakfettikten sonra kalan kısmını /[202a] başka [hayır] yollarına vakfetmesi meşru olmakla birlikte iki vakfı ayırması geçerli değildir. Nitekim bu iki vakfın vakfedeni ve velisi tektir.

Fasıl [33]: [Vakıf] Gelirinin Taksim Şekli

Hilâl:

Kişi, Abdullah'a ve Zeyd'e vakfetmiş olsa geliri aralarında yarı yarıyadır. Onlardan birisi öldüğünde kalan gelirin yarısını almaya devam ederken, diğer yarısı fakirlerle miskinlere ait olur. Vâkıf, [vakfın gelirinin verileceği] bir grup insan belirlemesi üzerine çilerinden kimisi ölmüşse aynı şekilde [fakirlerle miskinler devreye sokulur].

Kişinin, “[Gelirinden] Zeyd'e 100 dirhem, kalanı da Amr'a verilmek üzere [malım] sadaka mevkûfedir.” demesi üzerine sadece 100 dirhem gelir hâsıl olsa, bunun hepsi Zeyd'e ait olurken Amr'a bir şey verilmez.

Kişinin, “[Vakfımın gelirinden] Abdullah'a şu kadar, Zeyd'e şu kadar, Amr'a şu kadar [verilir].” demesinden sonra, gelirin verileceği birçok grup daha zikretmesi üzerine gelir bunların hepsine yeterli gelmese, gelir aralarında [belirlenen oran üzerinden] paylaşılır. Gelir, bu [vakfedenin tayin ettiği] fazla olursa, fazlası fakirlere verilir.

Kişinin, “[Malım], fakir akrabalarımada sadaka mevkûfe olup, maruf ölçüde onların her birine yetecek kadar yiyecek-giyecek verilir.” demesi üzerine /[202b] gelir, [bunu gerçekleştirmeye] yeterli gelmese, gelirden her birine maruf ölçüde yeterli yiyecek-giyecek taksimi yapılır. Bu sadakanın gelirlerinde söz konusu harcamaların yapılmasından sonra kalan [miktar] olursa, bu kalandan onlara belirlenen oran üzerinden paylaşırma yapılır. [Yine de] kalan olursa, kalan miktar, kişi başına taksim edilir.

el-Hassâf:

Kişi, arazisini hayatta oldukları sürece ehl-i beytine vakfetmesi üzerine, onların nesli tükense arazinin geliri fakirlerle miskinlere kalır. Araziden bir sene yahut iki sene hâsıl olan gelirin taksimi yapılmamışsa, ehl-i beytinden ortaya çıkan yeni kişiler, taksim edilmeyen gelire ortak olamazlar. Yeni ortaya çıkan kişilerden önce hak edenlere gelirden verilir. Sonrasında gelir, her yıl gelirin ortaya çıktığı vakit mevcut olanlara paylaşılır. Gelir, vakfedenin ehl-i beytinden olan erkekler, kadınlar ve çocuklara paylaşılır. Vakfedenin ehl-i beytinden olan köle kadınlarla köle erkekler /[203a] aynı şekildedir.

Fasıl [34]: İstibdâl Şartı

Hilâl:

Kişinin, “Satıp parasıyla bu arazinin nitelendirildiği şekil üzere ebediyen Allah için vakfedilecek olan bir arazi satın almam şartıyla, arazim Allah için ebediyen sadaka mevkûfe olsun” demesi ile vakıf ve şart meşru olur. Ayrıca vâkif, araziyi satıp karşılığında [tahsil ettiği para ile yeni bir vakfa dönüşecek mülk olarak] istibdâl yapabilir. İbn Hâlid, [kurulan ilk] vakfın meşru, satım [içeren] şartın batıl olduğunu söylemiştir. Ebû Yûsuf (r.h.) ise, satım [içeren] şart ile vakfın meşru olduğunu ifade etmiştir. Ebû Yûsuf’un dediği, bizim de kavlimizdir.

Kişinin, vakfedilmiş araziyi iade edilemeyecek şekilde helak etmesi halinde kıymetini ödemesi gerekir. [Bu durumda tahsil edilen] para ile kullanılmayacak hale gelen (el-müstehleke) arazinin bulunduğu şekil üzere sadaka mevkûfe kılınacak bir arazi satın alınır. [Ennihaye] bu [satın alınan] arazi, [eski] arazinin bedeli kılınır.

Kişinin, “Satıp karşılığında istibdâl yapma yetkisini elime alma şartı ile [arazim] sadaka mevkûfedir.” demesi meşru olup arazi, ileri sürdüğü / [203b] şarta göre vakfedilmiş sayılır.

Kişinin, “Satıp karşılığında arazi satın almam şartıyla [arazim sadaka mevkûfedir.]²³ demesi yanında başka bir ilavede bulunmaması durumunda vakıf kıyasen batıldır. Onun “بدلها تكون” veya “أرضاً نقفها على شروطها” ifadelerini yahut bedel araziye delalet edecek bir kelamı söylemesi koşulu ile vakıf, kıyasen meşru olmakla birlikte istihsânen [bunlara gerek kalmadan yeni] arazi [eski] arazi yerine meşru bir şekilde vakfedilmiş olur.

Kişinin, “[Vakıf] arazim mukabilinde arazi istibdâli yapmam şartıyla arazimi vakfettim.” demesi halinde araziyi ev karşılığında istibdâl edemez. [Meselenin] karşıt şekli de aynı [hükümdedir].

Kişinin “[Arazimin istibdâli halinde] karşılığında Basra arazisi satın almam şartı ile [arazimi vakfettim.]” demesi halinde Basra dışındaki bir araziyi satın alma hakkı olmaz.

Kişinin “Satıp karşılığında istibdâl yapma şartıyla [arazimi vakfettim.]” demesi halinde araziyi aşırı aldanma içeren bedelle satma hakkı yoktur. [Bu şekilde bir para karşılığı] satması halinde satış batıl, vakıf ise meşrudur. Aşırı aldanma içermeyen bir

²³ على أن أبيعها وأشتري بها أرضاً

bedel karşılığı araziyi satarsa, satış meşru olup bu 2. araziyi şart bulunmadığı sürece [istibdâl için] satamaz.

Kişi, “Satıp karşılığında istibdâl yapma şartıyla [arazimi vakfettim].” demesi üzerine araziyi satıp /[204a] parasını kabzettikten sonra bedeli elinde zayi olsa tazmini gerekli değildir. [Mesele mahkemeye intikal ettiğinde] yemin etmesi halinde onun [parasının taksiri bulunmadan zayi olduğu yönündeki] sözü doğru kabul edilir. [Fakat enni-haye] vakıf batıl olur.

[Vakfın istibdâl bedeli elinde bulunan] kişinin, [parasının akıbetine dair] bir şey söylemeden vefat etmesi halinde para, malından alacak kabul edilir. Onun istibdâl bedelini [haksız yere] tüketmesi de aynı şekilde değerlendirilir. Kişinin müşterinin [vereceği istibdâl] bedelini telef etmesinin hükmü de aynıdır.

[İstibdâl bedelini teslim alan görevli] parayı müşteriye hibe ederse Ebû Hanîfe'nin (r.d.) kavline göre hibe meşru olmakla beraber o parayı tazmin etmekle yükümlüdür. [Neticede o tahsil edilen] parayla vakfedilecek bir arazi satın alınır. Ebû Yûsuf'a (r.h.) göre ise hibe batıl olup para hali üzere müşterinin borcu olur. [İstibdali yapan] kişinin parayı kabzettikten sonra hibe etmesi batıl olup parayı iade etmesi gerekir. [Sonuçta bu] parayla vakfedilecek bir arazi satın alınır.

Kişinin satmayı şart koşmadığı [arazisine yönelik] “Ebediyen Allah için sadaka mevkûfedir.” demesi halinde onun araziyi satıp karşılığında daha hayırlısıyla istibdâl yapma hakkı, bu yönde bir şart koşmadığı sürece yoktur. Nitekim vakıftan ticâret ve kar temini talep edilmez.

/[204b] Vakfedilmiş arazi, kendisinden faydası kesilmiş ve çorak hale gelmişse şart bulunmadığı sürece [istibdâl amaçlı] satılamaz.

Kişi, başka birisine istibdâl yapma yetkisi verme şartıyla arazisini sahih bir şekilde vakfederse, şart geçerli olup vakfeden de araziyi satıp karşılığında istibdâl yapabilir. Bu durumda istibdâl yetkisi kendisine tanınan da aynı şekilde istibdâli gerçekleştirebilir. Vakfedenin, istibdâl yetkisini kendisine belirlediği kişiyi bu velayetinden çıkarma hakkı vardır. Vakfeden, bu vekilin [istibdâl amaçlı] vakfı satımından önce vefat ederse, vekil vakfedenin ölümünden sonra vakfı satamaz.

Kişi, “İstibdâl yapabilmem şartıyla [vakfettim].” derse [istibdâl akdinde vakıf karşılığı] satın alacağı malın değerinin akitte anlaştıkları kıymette (semen) yahut aşırı aldanma bulunmayan bir değerde bulunması şartıyla [sattığı] vakfa bedel mal satın alabilir. [Aynı şekilde istibdâl bedeli olarak başka] beldelerden bir mal veya 1 parça ya da

2 parça halinde mal, yahut ev/arazi satın alabilir. [Bu durumda] 2. arazi 1.'nin bedeli olur. [Bu akdin yapıldığına] şahadet edecek şahit getirip getirmemesi [de eşittir].

Kişi, “vakfı satıp semeni ile /[205a] azat edeceğim köle alabilmem şartıyla [vakfettim].” dese vakıf batıl olup meşru değildir.

Kişi, satın karşılığında istibdâl yapabilme şartı ile evini mescide dönüştürse mescit meşru, şart ise batıl olmakla birlikte [istibdâl amaçlı olsa da artık] mescidi satamaz. Mescitle vakıf arasındaki fark, [mescit dışındaki malların bu yönde bir] şartla birlikte vakfının meşru olmasıdır. Nitekim vakıftan gelir amaçlanmakta iken mescitten namaz murad edilmektedir. [Ayrıca] mescitte ve başka bir yerde namaz aynı hükümde iken bazı gelirler, bazısından daha değerli olabilir.

Fasıl [35]: Vakfın Kiraya Verilmesi

Hilâl:

Kişinin evini fakirler ve miskinlere vakfetmesi meşru olmakla birlikte vakfa dönüşen evi kiraya verebilir. [Kira gelirlerinden ihtiyaç duyulan] tamir yapıldıktan sonra kalan kısım fakirlerle miskinlere ait olur. Vakfedenin burayı kirayı verip gelirini kabzetme hakkı vardır. Kiraya veren, “[Teslim aldığım kira] bedeli zayi oldu.” derse, [mahkemede] yemin etmesiyle birlikte sözü doğru kabul edilir ve kiracı [tazminden] beri olur.

Vâkfedenin [vakfettiği] bu /[205b] evde birisini bedelsiz oturtma hakkı yoktur.

Vakfedenin, [vakfettiği] evi belirli seneler kiraya vermesinden sonra ölmesi halinde kira [akdi] kıyasen biterken istihsânen belirlenen [sürenin dolmasına] kadar devam eder.

Vakfedenin vasisi vakfedilmiş evi kiraya verebilir. Ebû Hanîfe'ye (r.d.) göre vakfedenin vasisi, vakfedilmiş evi kendisi, oğlu, babası, kölesi, mükâteb kölesi dışında birisine kiraya veremezken, Ebû Yûsuf'a (r.h.) göre bunların hepsine kiralayabilir.

Vakfedenin, birisini [vakfettiği] eve bedelsiz oturtması üzerine ev kullanılamaz hale gelse (atıbet), vakfedenin evin kıymetini tazmin etmesi gerekmele beraber oturtma kıymetini tazmin etmesi gerekmez.

Vasî, erc-i misli her ay 10 dirhem olan [vakıf] evi, her ayı bir dirhem olmak üzere evi kiraya verse icâre fasit olur.

Vasî, [vakıf] evi kiraya verip ücretinden aşırı aldanma olmayacak miktarda indirim gitse, icâre meşru olup tazmin sorumluluğu yoktur.

Vasînin [vakıf] evi ticâret eşyası mukabilinde kiraya vermesi Ebû Hanîfe'ye (r.d.) göre meşru olmakla birlikte Ebû Yûsuf'a / [206a] (r.h.) göre sadece dirhem veya dinar mukabilinde kiraya verebilir. Vasî, Ebû Hanîfe'nin (r.d.) kavline göre [amel edip vakıf] evi ticâret eşyası mukabilinde kiraya vermesi halinde, [teslim aldığı] ticâret eşyasını satıp parasını vakıf cihetine nakden öder. Vâsinin [vakıf] evi köle veya cariye mukabilinde yahut ölçülen ya da tartılan [bir mal] mukabilinde kiraya vermesi de aynı hükümdedir. Vasînin [vakıf] evi köle karşılığında kiraya vermesinden sonra vâsinin köleyi azadı durumunda azat etme batıl olur. Vasînin [bu durumda] köleyi rehin vermesi de aynı şekilde [batıldır].

Kadının vakfedilmiş evi kiraya vermesi meşrudur. Kadının emri ile vekilinin de orayı kiraya vermesi aynı hükümdedir. Kadı, vakfedilmiş evi belirli seneler kiraya verdikten sonra azledilir yahut ölürse kira akdi [belirlenmiş olan] vakte kadar meşrudur. Kadı emîninin, kadı emriyle vakfedilmiş evi kiraya vermesi de aynı hükümdedir.

[Vakıf evin] kiracısı öldüğünde icâre [akdi] bozulur.

Vasînin, [vakıf evi] kiraya vermesinden sonra kiracıya ödeyeceği kira bedeline mukabil sayacağı bina yapması hususunda izin vermesi meşrudur.

Vasînin vakfı / [206b] fasit akitle kiraya vermesi durumunda kiracı ecir misli ödemekle yükümlü olup vâsinin razı olacağı ecr-i mislin üstünde ödeme yapmaz.

Vasînin, gelirinin bir kavme vakfedildiği vakfı aynı kişilere kiraya vermesi meşrudur.

Vasînin vakfı belirli bir müddet bir kişiye kiraya vermesine [rağmen, ilk kira akdinin süresi dolmadan] aynı yeri başka birisine kiraya vermesi durumunda ilk icâre meşru olup ikincisi batıldır. İlk kira süresinin tamamlanması üzerine senelerce kiraya vermesi halinde ilk ve ikinci icâre meşru olur. [Mutlak icârenin] bir ayla sınırlı tutulduğu [yönünde örf bulunan yerlerde] vasînin, ilk icâre bitmeden vakfı kiraya vermesi durumunda ilk kira akdinin [süresi olan bir ay] nihayete erdikten sonra [ikinci] icârenin devreye girmesi aynı şekilde meşrudur.

Vasînin [vakfın] tamirini kiracıya şart koşarak kira akdi kurması fasittir. Vasînin, vakfın tamiri için [kiracıyla] belirli dirhemler [harcaması konusunda anlaşarak akdedecekleri] icâre meşru olur. Vasîsi bulunmayan [vakıf] evi elinde tutan kişinin burayı kiraya verme hakkı yoktur. Söz konusu ev bir kavmin elinde olup kavim orayı kiraya veremez, / [207a] [varsa] vasisi kiraya verir.

el-Hassâf:

Vasînin, [vakıf] evi elinde bulundurduğu takdirde telef etmesinden korkulan birisine birçok sene kiraya vermesi halinde kadı, icâreyi iptal edip evi kiracının elinden alarak güvendiği kişiye verir.

Vasinin, “[Kira] bedelini kiracıdan teslim alıp vakfın kendilerine vakfedildiği kişilere (mevkûfun aleyh) verdim.” demesi üzerine, mevkûfun aleyhler bedeli kabzemiş olduklarını inkâr etseler, kiracının sözü kabul edilir ve o tazminle sorumlu tutulmaz. [Kira bedelini] teslim alan vasî, “[kira bedeli] zayi oldu yahut çalındı.” derse onun sözü aynı şekilde kabul edilir.

Hilâl:

Bir kavme vakfedilmiş araziye vasînin belirli sene kiraya vermesi üzerine mevkûfun aleyhlerden kimisi, vefat etse hayatta olanlar, ölünceye kadar kendilerine verilmesi vacip olan geliri alırlar. Öldükten sonra kendilerine verilmesi gereken gelirler ise mevkûfun aleyhlerden kalan kişilere verilir.

Fasıl [36]: Vakfi Muamele (Müsâkât) veya Müzaraa Usulü Teslim Etmek**Hilâl:**

Ebû Yûsuf ile Muhammed’e (r.h.) göre vasînin, [emek sahibi ile] / [207b] vakıf arazi üzerinde yarı yarıya veya üçte bir hisse oranında zirai ortaklık yapma hakkı vardır. Ebû Hanîfe’ye (r.d.) göre ise bu meşru değildir. Vakfın işini yürüten kişinin, sulaması için arazide bulunan hurma ağacını birisine müsâkât akdi ile teslim etmesi, aynı şekilde [Ebû Yûsuf ile Muhammed’e (r.h.) göre meşru iken] Ebû Hanîfe’ye (r.d.) göre meşru değildir. Yüce Allah’ın [vakıf arazideki] hurma ağaçlarından çıkarttığı ürünlerin tamamı, işi kabul edenin çalıştığı ücretinin ödenmesinden sonra vakıf ehline aittir. Bu işten vakıf ehline bir pay verilmemesi halinde müsâkât fasit olur.

Kadının, vakıf araziye belirli sene yarı yarıya müsâkât usulü teslim etmesi meşrudur.

Vakıf arazinin gelirinden öşür [vergi] verilir.

Fasıl [37]: Vakıfta Velayet**Hilâl:**

Kişinin, velayeti kendisine ve başkasına şart koşmadığı halde “Arazim ebediyen sadaka mevkûfedir.” demesi halinde [vakfın] velayeti vakfedenin olur. Bir grup [fakih,

bu durumda] / [208a] vakfın meşru olduğunu, fakat şart koşulmadığı sürece vakfın velayetinin vakfedene ait olmayacağını söylemiştir.

Vakfın velayetini üstlenmeye uygun olmayan kişinin, vakfın velayetini kendisine şart koşup sultan ya da kadının vakfa müdahale etmemesini ileri sürmesi durumunda şart batıl olup velayet kendisinden alınır.

Vakfedenin, velayeti kendisine şart koşup koşmaması durumlarında onun velayeti istediği (ehabbe) birisine vasiyet etme hakkı vardır. Ebû Hanîfe ile Ebû Yûsuf'un (r.h.) kavline kıyasla vakfedenin şart koşup koşmamasına bakılmaksızın vasisinin, aynı şekilde velayeti birisine vasiyet etme hakkı vardır. Vakfeden, velayeti birisine vasiyet etmeden vefat etmiş ise kadı, güvendiği birisine velayeti verir.

Vakfedenin, ölüm esnasında birisine başka bir ilavede bulunmadan "Sen vasim-sim." demesi halinde muhatap kişi, vakfedenin [bu söz esnasında kurduğu] her vakfına, [vakfedenin önceden kurduğu] elindeki vakıflara ve [vakfedenin] malı ile çocuğuna vasî kılınmış [kabul edilir]. Vakfeden, ona sadece vakfa dair vasiyet etmiş ise, bizim kavlimiz ile Ebû Yûsuf'un (r.h.) kavli üzere sadece vakıfta vasi olur. / [208b] Ebû Hanîfe'nin (r.d.) kavline göre ise o, [bu durumda] [vakfedene ait] her şeyde vasidir.

Kişi, birisine vakfa dair vasiyette, başka birisine çocuğuna yönelik vasiyette bulunmuşsa onlardan her biri, sadece kendilerine vasiyet edilen şeyde vasidir. Vakfedenin, vakıfta velayeti şart koştuğu kişiyi [velayetten] çıkarma hakkı vardır. Nitekim söz konusu kişi vekil konumunda kabul edilir. Vakfedenin ölmesi halinde başkasına şart koştuğu velayet batıl olur. Zira o [da] vakfedenin vekili gibidir. Vakfeden, velayeti ölümünden sonra [geçerli olmak üzere] ona belirlemişse, [ölümü halinde] velayet batıl olmaz.

Vakfedenin, kendisinin de çıkaramama koşuluyla hayatta iken ve ölümü sonrasında [geçerli olmak üzere] velayeti birisine şart koşması ile [kurulan] vakıf meşru olur ve velayet, vakfedenin hayatında ve ölümü sonrasında [belirlenen mezkur] kişiye aittir. [Bununla beraber] vakfeden onu velayetten çıkarabilir ve koştuğu şart ise batıldır.

Vakfedenin vakıf velayetini birisine şart koşup sonrasında velayeti [başka] birisine vasiyet etmesi durumunda ikinci vasî, velayet kendisine şart koşulan kişi ile birlikte vakfa veli olur. / [209a]

Kişinin, birisine muayyen bir şey hususunda vasiyet etmesi halinde onun, vakıftan bir şeyde velayeti olmayıp sadece kendisine vasiyet edilen konuda velayeti bulunur.

Kişinin, vakfına dair birisine vasiyet etmesinden sonra vefatı esnasında “[Şimdi ilk vasimden başka] birisine vasiyet ettim ve bunun öncesindeki bütün vasiyetlerimden döndüm.” demesi ile [ilk] vasiyet batıl olur ve [ilk] vasiyet [ikinci] kişiye döner.

Kişi, “Vasiyetlerimden döndüm.” deyip başka birisini [vakfa veli tayin etmeye dair bir] vasiyette bulunmasa kadı, vakfa güvendiği birisini veli olarak tayin eder.

Vakfedenin, iki kişiye vasiyet etmesinden sonra vefat etmesi halinde onlardan birisinin, bu vakfın gelirlerini satmaya veli olma hakkı yoktur. Ebû Yûsuf’un (r.h.) kavline kıyasla onlardan birisinin, böyle bir hakkı vardır. Onlardan birisi, diğerine vasiyet ederse, vasiyet edenin vakfa velayeti devam eder. Ebû Yûsuf’un Ebû Hanîfe’den [r.h.] bir rivayetine göre [onlardan] birisinin, [diğerine vasiyet etme] hakkı yoktur.

Kişinin, bir cemaate vasiyet etmesi üzerine onlardan bir kısmı, birisine vasiyet etmeden vefat etmiş ise kadı, ölenin (hâlik) yerine [birisini] veli kılabilir. Ayrıca kadı, kalanlardan birisini de veli olarak atayabilir. / [209b] Kalanlar, ölenin yerine birisinin atanmasını talep için kadıya müracaat etmedikleri sürece, vakfın gelirinden herhangi bir şey üzerinde işlem yapamazlar. Kimi vasilerin vefat etmesi halinde de [yapılması gereken] aynıdır.

Vakfeden, vasinin birisine vasiyet etmesini yasaklayan bir şart ileri sürerse bu meşru olup vasi, başka birisine vasiyette bulunamaz. Vakfedenin, vakfının velayetini vasiden sonra birisine ait kılınmasını şart koşması meşru olup vasiden sonra velayet bu kişiye geçer.

Vâkîfın, iki kişiye vasiyet etmesi üzerine onlardan birisi, vasiyete dâhil olmayı kabul etmese kadı, onun yerine birisini atar, yahut [bu kişinin] vasiyet hakkını diğer [vasiye] devreder. Vakfedenin bir adam ile bir çocuğa vasiyet etmesi üzerine kadı, çocuğun yerine bir adam atar. Vâkîf, en faziletli çocuğunu vakfa vasi tayin etse, vasiyet meşru olur ve [vakfa vasi olmak hususunda] bu faziletli çocuğu layık olduğu sürece kız-erkek ayrımı olmadan, bir sonraki faziletli çocuk takip eder. Onların en faziletlisi buna layık olmaz ise kadı, bir adamı [vakfa] veli kılar.

Vâkîf, [vakfa vasi olarak] çocuklarından en faziletlisinden başlamak üzere aşağıya doğru bir sıralamada bulunsa, vakfa vasi atamasında bu sıralama dikkate alınır. / [210a] İçlerinden en faziletli çocuğun ölmesi halinde, onu fazilet hususunda takip eden [diğer] çocuk vakfa veli olur. [Veli olarak] kalan çocuğun ölmesi durumunda da aynı sıralama devam eder. Onların en faziletlisi vakfa veli olmayı kabul etmez ise kıyasen kadı, hayatta olduğu müddet onun yerine birisini koyar. Yerine geçen adam ölünce [kabul etmeyen] çocuğu fazilet bakımından takip eden çocuk veli olur. [Veli olarak] kalan çocuğun ölmesi halinde da aynı sıralama devam eder. En faziletli çocuk güvenilir değilse

kadı, onu velayetten çıkarır ve kalan çocuklardan en faziletli olup velayete layık olanı veli olarak atar. Kadının, [layık olmadığı için] sonrasındaki en faziletliyi veli kıldığı çocuktan önceki sıradaki çocuk velayete layık birisi olmaya dönüşürse kadı, velayeti ona döndürür. Vakfeden, “[Vakfa velî olan] çocuğumu, en faziletliden en faziletliye doğru olmak üzere çocuklarımdan en faziletli olan takip eder.” deyip en faziletli çocuğunu vakfa veli olarak atasa ve içlerinden [başka] birisi en faziletli olsa, kadı, velayeti 1.'den daha üstün olan bu [yeni] en faziletli 2. sıradakine döndürür. Vâkif, “Vakfın velayeti çocuğumdan en faziletliden en faziletliye olmak üzere en faziletliye ait olma şartıyla [vakfettim].” demesine rağmen çocukları içerisinde velayete layık olan birisi bulunmasa ve kadı [içlerinden olmayan] bir güvenilir kişiyi veli olarak atadıktan sonra / [210b] çocuklardan birisi, velayete layık olacak hale gelirse, bu sadakanın velayeti bu çocuğa döndürülür. [Zira] bu çocuk velayete başkasından daha uygundur. Vakfeden, “Vakfın velayeti [ilk olarak] çocuğumdan 2. olarak da akrabamdan en faziletli olana ait olma şartı ile [vakfettim].” dediği halde çocuğundan velayete ehil birisi bulunmayıp akrabasından ehil bulursa, velayet akrabasına sarf edilir. Çocuğundan birisi ehil olmaya dönüşünce, vâkifin bu yönde bir şartı olsa da olmasa da velayet ona döner. Küçük ve büyük çocukları olan vâkif, “Velayeti çocuğuma ait olması şartı ile [vakfettim].” demişse kadı, küçük çocuğu yerine [vakfa veli olarak] bir adam atar yahut büyük çocukları küçüklerin yerine [veli olarak] atar.

Kişinin, vakfının [velayetini eline alacağına] dair çocuğa vasiyette bulunması durumunda vasiyet kıyasen batıldır. İstihsanen ise vasiyet, onun çocukluk çağı boyunca geçersiz olmakla birlikte büyüyünce vakfın velayeti ona ait olur. Kişi, vakfının [velayetini eline alacağına] dair köleye vasiyet etmesine rağmen sonrasında bu köle azat olsa vasiyet kıyasen ve istihsânen meşru olur. Kişinin vakfının [velayetini eline alacağına] dair hristiyana vasiyette bulunması ile köleye vasiyette bulunması arasında fark yoktur. Kadı, köle ile hristiyanı [velayetten] çıkarttıktan sonra hristiyan, Müslüman olsa / [211a] köle de azat edilse velayet, onlardan birisine geri verilmez. Kişinin, vakfının [velayetini eline alacağına] dair henüz doğmamış çocuğu ve nesline vasiyet etmesi meşru olup kadı, onun vakfın velayetine uygun nesli ve çocuğu dünyaya gelinceye kadar bu vakfa birisini veli kılar. [Onun vakfın velayetine uygun] nesli ve çocuğu dünyaya gelince velayet istihsânen ona verilir. Kişi, vakfının [velayetini eline alacağına] dair kaybolup yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen birisine (gâib) vasiyette bulunmuş ise kadı, bu kişi gelinceye kadar vakfa bir veli ataması yapar. Gâib gelince velayet kendisine verilir. Vakfeden, “Bu sadakanın velayeti Abdullah'a, Abdullah'tan sonra ise Zeyd'e aittir.” dedikten sonra Abdullah, birisine vasiyette bulunarak ölse velayet, Zeyd'e ait olurken Abdullah'ın vasiyet ettiği kişi veli olmaz. Kişinin “[Vakfımın] velayeti Basra'da ikamet ettiği sürece Abdullah'a aittir.” demesi durumunda şart geçerlidir. Kişinin, “[Vakfımın] velayeti başkasıyla

evlenmediği sürece eşime aittir.” demesi durumunda velayet evlenmediği sürece eşine ait olur. Eşi evlenince velayeti kalkar.

el-Hassâf:

Kişinin, / [211b] “Bu sadakamın velayetini hayatta olduğum sürece ve ölümüm-den sonra falanca oğlum buluğa erinceye kadar falancaya ait kıldım. Oğlum, buluğa erince ben hayatta iken ve ölümümden sonra sadakanın velayeti hususunda falancaya ortak olur.” demesi durumunda, rivayet edildiğine göre Ebû Hanîfe (r.d.), vâkıfın oğluna kıldığı sadaka velayetinin meşru olmadığını söylemektedir. Ebû Yûsuf ise, vakfedenin belirlediği üzere bunun meşru olduğunu söylemektedir. Vakfeden, “Bu vakfın velayeti çocuklarımdan çıkarılmamak şartıyla.” demesine rağmen çocukları içinde [velayete] uygun birisi bulunmaz ise onun sözü dikkate alınmaz ve kadı, vakfa bir kayyım atar. Vakfedenin, “Bu vakfın velayeti velayete uygun olan iki çocuğuma ait olmak şartıyla.” demesi yanında onların içerisinde velayete uygun olan bir erkek çocuğu ile bir kız çocuğu bulursa, bu vakfın velayeti bu ikisine ait olur.

Fasıl [38]: Vakfa Kayyım Atamak

el-Hassâf:

Vakfedenin, vakfının işlerini yürütme işini bir kişiye belirleyip, / [212a] vakfın gelirinden her sene söz konusu işinden ötürü bu kişiye belirli mal [verilmesini] tayin etmesi meşrudur. Vakfın işlerini yürütme işini üstlenen kişinin yapması gerekenler [şunlardır]:

[1]: Bu sadaka akdinin konusu olan malların tamiri.

[2]: Bu mallardan gelir elde etme.

[3]: [Mal cinsinden] elde edilen gelirleri satmak.

[4]: Toplanan gelirleri vakfedenin belirlediği [hayır] yollarına vermek.

Bu kişi, yapabileceği işlerle sorumlu tutulmakla birlikte bunlarda kusur etmesi gerekir. O, vekil ve ücretli işçilerin yaptıklarından sorumlu değildir.

Kayyım, körlük ve dilsizlik gibi afetlere maruz kalmasına rağmen kendisiyle konuşma, kendisine emretme ve kendisinden yasaklama [gibi işler hala] yapılabiliyorsa onun ücreti ödenmeye devam ettirilir. [Fakat] bu işlerin yanında ondan bir şey alma ve ona bir şey verme işleri de kendisiyle yapılamıyor olsa ona herhangi bir ücret ödenmez.

Hakim, kayyımı açık bir hıyanette bulunmadığı sürece [görevinden] alamaz. Kayyım, vakfın [tasarrufunun] elinden alınmasını gerektiren kötü bir iş yaptığında

vakfedenin kendisine verdiği şeylerden mahrum kalır. Bununla beraber hakim, /[212b] ücreti [sadece] ona verdiği halde yanına [ücret vermeyeceği] başka birini atayabilir. [Bununla birlikte] hakim, kayyımın yanına atadığı kişiye bu vakıf malın [gelirinden] bir şey vermesinde bir beis yoktur.

Vakfedenin kayyıma vereceği malın ecr-i misilden fazla olması durumunda o, bunu alır ve ecr-i misil dikkate alınmaz. Vakfedenin, bu kayyıma her sene belirli mal [ödenmesini] tayin etmesi ve ona hayatta iken uygun gördüğü kişiye vakfın [gelirinden] ücret ödeyeceği kişiyi bu vakfın işini yürütmeye vekil kılma hakkı vermesi meşrudur. Kayyımın, vakfın [gelirinden] bir miktar vererek birisini [kayyımlığa] vekil kılması durumunda vekili kayyımlık vekilliğinden çıkartması ve yerine başka birini atama hakkı vardır. Kayyımın yerine başka birini atamadan onu çıkartması da meşrudur.

İlk kayyımın aklını kaybetmesi yahut uzun süreli delirmesi (cünûn-ı mutbik) durumunda onun vekil kıldığı kişiye verdiği vekalet ve buna dair ücret batıl olur. [Aralarında vasiyet akdi kurulmuş ise] vasiyette aynı şekilde batıldır.

Vakfedenin kayyıma vakfın [gelirinden] her sene ücret belirlemesine rağmen, onun başkasına vakfın [gelirinden] verme hakkına dair bir şart koşmaması durumunda /[213a] kayyım, bu yönde bir vasiyette bulunamaz.

Vasi, uygun gördüğü kişiyi vakfın işlerini yürütmeye vasi kılabilir. Vasi ölünce [vakıf] mal [üzerindeki tasarruf başı] ondan ve diğerlerinden kesilir. Vasi, delirme vb. [afetlerle] aklını yitirdiğinden vakfın velayet görevinden alındıktan sonra tekrar aklı başına gelirse, vakfın işlerini yürütme görevine döner. Hakim, onu vakıftaki [görevinden] çıkardığı halde başka hakim, onun vakfın velayetine dönmesini isterse [bu] hakim, vasiye “Vakfın işlerini yürütmeye ehil olduğunu doğrula ki; bu görevi alalım.” der. Bunun üzerine vasi doğrulama yaparsa hakim, onu görevine döndürür ve vakfın [gelirinden] ona ücret verir. Vasinin doğrulama beyanı, onu vakıftaki görevinden çıkaran ve niyabeten vazifeli olup sonrasında eski görev yerine dönen hakimın yanında yapılması durumunda da aynı şekilde kayyımlığa uygun olmaya dönüşen vasinin kayyımlığa dönmesi ve vakfedenin kendisine belirlediği ücreti alması gerekir. /[213b]

Kayyım, birisini vasi kılmadan ölse ve kadı, onun yerine bir adam atasa, kadının ona vakfın gelirinden maruf miktar ödeme yapması ve kalan [miktarı] gelir [kasasına] koyması gerekir.

Fasıl [39]: Vakıfta Şehadet

Hilâl:

İki adam, herhangi bir sınır belirtmeden birisinin arazisini vakfettiğine şahitlik yapsalar şehadet batıldır. Nitekim ne şahitler, neye şehadet ettiklerini ne de hakim, hükmedeceği şeyi bilmektedir. İki şahitten birisinin sınır belirtip diğerinin belirtmesi durumunda da aynı hüküm geçerlidir. Şahitlerin, arazinin üç sınırını belirleyerek şehadet etmeleri durumunda Ebû Hanîfe'ye (r.d.) ve Ebû Yûsuf'a (r.h.) göre şehadet geçerli iken Züfer'e (r.h.) göre geçerli değildir. Şahitler, "Vâkîf, bize sınırlarını söyleyerek arazisini vakfetti, fakat biz sınırları unuttuk." derse, şehadet batıldır. Şahitlerden birisi arazinin 4 sınırını ifade ederken diğeri 3 sınırını söylese şehadet Ebû Hanîfe'ye (r.d.) göre meşrudur. Şahitler /[214a] "Vâkîf, bize arazinin sınırlarını söylemedi, ancak biz hududu biliyoruz." derlerse, şehadet batıldır. Şahitler, "Vâkîf, Basra'da ikamet ediyor ve burada sadece vakfettiği bu arazisi vardı, fakat bize sınırları söylemedi." derse araziye bildikleri takdirde şehadet meşrudur. Şahitler, arazinin hududuna dair şehadet edip "Hududu bilmiyoruz." derlerse şehadet geçerli olmakla beraber vakfî [kendisinin vakfettiğini] iddia eden kişinin hududu bilen iki şahit bulundurma sorumluluğu vardır.

Vakıfta şahitlik üzerine şahitlik geçerlidir.²⁴ Kadınların erkeklerle birlikte yapacağı şahitlik [de] aynı şekilde meşrudur.

İki şahitten birisi, "Falanca mekandaki arazisini vakfetti.", diğeri de "[Başka] mekandaki [arazisini vakfetti]." diyerek ihtilafa düşseler şehadet batıl olur.

Şahitler, iki şahitten birisinin belirttiği hudut üzerinde ortak kanaate varsalar, aynı şey üzerinde birleştikleri arazi şehadeti meşru olup diğer [ihtilaf ettikleri] batıldır. Şahitlerden birisi, "Arazinin yarısını vakfetti." derken diğeri "Bütün araziye vakfetti." derse yarım arazinin vakfî geçerli kalan yarısının vakfî ise batıl olur. Şahitlerden birisinin belirttiği vakfî hisselerden daha fazlasını yahut daha azına diğer şahit şehadet etse, şahitlerin birleştiği miktar üzerinde gerçekleşen şehadet geçerli iken /[214b] tartışma içinde oldukları orandaki şehadet ise batıldır.

Şahitlerden birisi, "Vâkîf, araziye Cuma günü vakfetti." derken diğeri "Perşembe günü vakfetti." dese şehadet geçerlidir. Şahitlerden birisi, "Vâkîf, Kûfe'deki arazisini vakfetti." demesine rağmen diğeri, "Basra'daki arazisini vakfetti." dese, şehadet geçerlidir. Bize göre bu vakıfta şahitlerin zaman ve mekana dair ihtilafları şehadeti fasit kılmaz.

²⁴ Bu cümle, vakfa dair gündeme gelen meselede bir şahidin başka şahidin şehadetine şahit olduğunu ifade etmesi anlamına gelir. (Mütercim)

Şahitlerden birisi “Vâkîf, sağlıklı iken [yürürlüğe girmesi amacıyla malını] vakfetti.” derken diğeri “Öldükten sonra [yürürlüğe girmesi amacıyla malını vakfetti].” derse, vakıf malın vakfedenin malının üçte birinden çıkıp çıkmadığına bakılmaksızın şahadet batıl kabul edilir. Şahitler, vâkîfın bu evin hissesini vakfettiğine şahadet ettikleri halde hisse oranını (mâ hiye) bilmeseler, şahadet kıyasen batıl olmakla birlikte istihsânen meşrudur.

Şahitlerden birisi, “Vâkîf, araziyi Abdullah’a ve Zeyd’e vakfetti.” dediği halde diğeri “Sadece Abdullah’a vakfetti.” derse vakıf meşru olmakla beraber arazinin yarısı fakirlere verilir. Onlardan birisi “Vâkîf, gelirin yarısı Abdullah’a ait olmak şartıyla araziyi vakfetti.” dediği halde diğeri / [215a] “[Vâkîf,] gelirin üçte biri [Abdullah’a ait olmak şartıyla araziyi vakfetti.]” dese üçte bir, Abdullah’a, altıda bir ise fakirlerle miskinlere ait olur.

el-Hassâf:

[Vakfa] bağışta bulunan birisi, [mahkemeye] gelip hakime “Bu adam, arazisini hayatta olduğu sürece ebediyen Abdullah oğlu Zeyd’e, Zeyd’in ölümünden sonra ise miskinlere vakfetti.” dediği halde Zeyd, bunu kabul etse yahut inkar etse, araziyi elinde bulunduran kişi de “Bu araziyi vakfetmedim.” demesi üzerinde bağışçı, dediğine dair şahitler getirirse hakim, bu arazinin vakıf olduğuna hükmeder. Zeyd, onun araziyi vakfettiğini iddia etse arazinin geliri hayatta olduğu müddet Zeyd’e, ölünce de miskinlere verilir. Hakim, arazinin vakıf olduğuna hükmettikten sonra şahitler şahadetlerinden dönse hakim, şahitlerin hakkında şahitlik yaptıkları kişiye arazinin kıymetini tazmin etmeleri yönünde hüküm verir. Zeyd, vakfı inkar edip “O, bu araziyi vakfetmedi.” dese de hakim, arazinin vakıf olduğuna hükmeder ve geliri miskinlere verilir.

Fasıl [40]: Şahidin Kendisine Yahut Çocuğuna Nispet Ettiği Vakıfta Şahadet / [215b]

Hilâl:

İki adam, birisinin arazisini kendilerine vakfettiğine dair şahadette bulunursa şahadet batıldır. Nitekim bu kendileri lehine şahitlik yapmaktır. İki şahidin, vâkîfın araziyi çocuklarına, kendilerinden birisine, kendilerinden birisinin çocuğuna, hanımına, erkek kardeşlerine, babalarına, dedelerine, kendilerinden birisinin anne-babasına (أبوي) yahut dedesine vakfettiğine dair şahadet etmeleri de aynı şekilde batıldır.

İki şahit, “Vâkîfın, araziyi bize sadaka mevkûfe kıldığına şahadet ederiz.” dese şahadet geçerli olmamakla birlikte “Bize” sözleri de batıl olur, [ancak] arazi sadaka mevkûfe kılınır. Nitekim vakfın şahadeti onlara bağlanmış olup böyle bir şahadet kabul

edilmez. Fakat şahitlerden birisinin “Arazi, Abdullah’a vakfedilmiştir.” demesine rağmen diğeri “Zeyd’e vakfedilmiştir.” demesi durumunda farklı ifadeleri geçersiz olmakla birlikte arazi, miskinlere vakfedilmiş olur. Zira mefkûfun aleyhlerin farklılığı sebebi ile arazi vakfı kimseye /[216a] bağlanmadığından sadece miskinlere vakfedilmiş olur. Yukarıdaki meselede ise vakfın şهادeti şahitlerin kendi [menfaatlerine] yönelik olduğundan [geçersiz kabul edilmişti].

Vakfedenin akrabası olan iki şahit, vâkıfın arazisini akrabasına vakfettiğine şهادet etseler, şهادet batıldır. Şهادet günü zengin olan vakfedenin akrabasından iki şahit, vakfedenin arazisini fakir akrabalarına vakfettiğine şهادet etseler şهادet [yine] batıldır. Nitekim şahitler, fakirleşince [vakfın gelirinden] pay sahibi olacaklardır. Vakfedenin akrabası olan iki şahit, kişinin arazisini çocuğuna, nesline sonrasında da akrabasına vakfettiğine şهادet etseler şهادet aynı şekilde batıl olur. Vakfedenin fakir komşularından olan iki şahit, kişinin arazisini fakirler, miskinler ve fakir komşularına vakfettiğine şهادet etseler şهادet geçerlidir. Lakin vakfedenin akrabasından olan iki şahidin, onun akrabasına vakfettiğine şهادet etmeleri geçerli değildir. Zira akrabalık [bağı] kesilmez ama komşuluğunki kesilir. /[216b]

Fasıl [41]: Ehl-i Zimmetin Vakfı

el-Hassâf:

Hristiyan veya yahudi yahut mecusî olan zimmet ehlinde bir adamın, arazisini ya da evini veya taşınmaz malını, nesilleri devam ettiği sürece çocuğuna, çocuğunun çocuğuna, nesline, nesilleri devam ettiği sürece ebediyen vakfedip sonunu miskinlere ait kılması meşrudur. Başka kişileri zikretmediği sürece onun, bu malları zimmet ehlinde yahut Müslümanlardan miskinlere paylaştırarak [vakfetmesi] meşrudur.

Zimmi, evini mescitlerin bina edildiği gibi düzenleyerek Müslümanlara mescit kılıp mülkünden çıkarsa ve insanların namaz kılmasına izin verse bu bize göre kurbettir. Fakat zimmet ehline göre bu kurbet sayılmadığından [vakfı] meşru değildir.

Zimmi, gelirini fakir Müslümanlara ait kılarak [malını] vakfetse bu meşru olup gelir, belirlediği şekil üzere fakir Müslümanlara paylaştırılır. Nitekim zimmet ehli, dinlerine göre bununla Allah’a yaklaşır.

Hristiyan zimmi, /[217a] “Arazimi, Aziz ve Celil olan Allah için zimmet ehlinde miskinlere ebediyen sadaka mevkûfe kıldım.” dese vakıf meşru olup geliri zimmet ehlinde miskinlere paylaştırılır. Gelirin hristiyan veya yahudi ya da mecusî olan miskinlere ayrı ayrı verilmesini [şart koşması da] caizdir. Eğer sadece hristiyan fakirlere gelirin verilmesini isterse yalnızca bunlara verilir. [Bu durumda] kayyım, bu geliri yahudi

yahut mecusi fakirlere paylaşırsa bu, vakfedene muhalefet sayılacağından kayyımın, dağıttığı kadarını tazmin etmesi gerekir. Nitekim vakfeden, sadece hristiyan fakirlere gelir tahsisi yapmıştır. Zimmet ehli tek millet değil midir diye [buna] itiraz edilirse? Evet, ancak vakfeden, [mevkûfun aleyh] olarak bir kavmi muayyen kıldığından buna muhalefet doğru olmaz. Mesela Müslümanın, “Bunun geliri fakir komşularıma dağıtılır.” veya “Falanca mahalle ehline dağıtılır.” yahut “Bağdat fakirlerine paylaşılır.” diyerek bir [malını] vakfetmesi durumunda, vakfın gelirinden onun [mevkûfun aleyh] olarak belirttiği kişilerin dışındakilere paylaşımında bulunmak meşru olmaz. / [217b] Vasiyetlerini ve vakıflarını tahsis ettiği kişiler hususunda zimmet ehli de aynı hükümdedir.

Zimminin, hayatında sağlıklı iken evini [yahudilere] havra veya [hristiyanlara] kilise yahut [mecusilere] ateş evi kılıp buna dair şahit tutması geçersiz bir işlem olup evi, diğer malları gibi olmaya devam eder. O, ölünce evi vârisleri arasında miras olur.

Zimminin, evinin belirli bir kavme yahut muayyen mahalle ehline mescit olarak dönüştürülmesini vasiyet etmesi [hususunda] Ebû Bekir el-Hassâf (r.h.), “Bunu güzel görüyorum. Nitekim bu muayyen kişilere vasiyet etmektir.” dedi. Ashâbımıza ait “zimminin kendisi adına haccetmesini vasiyet etmesi durumunda vasiyetin batıl olacağını söyleyen kavil” yok mu diye [buna] itiraz edilirse? Evet var, fakat vasiyet muayyen bir kavme yapılıncı [temlik manasına gelerek] meşru olmakla beraber, vasiler, dilerlerse bu evin [bedeli] ile hacca giderler, dilerlerse hac yapmazlar [nitekim hac, zimmilerin inancında kurbet ifade etmez].

Zimminin, rahiplerle papazlara vakfetmesi batıldır. Falanca havranın rahipleri ile papazları diyerek sınırlandırma getirmesi durumunda [vakıf] yine batıldır.

Zimmi, geliri ile askerlerin teçhizatlanması amacı ile vakfetse, / [218a] vâkıf, son [mevkûfun aleyhler olarak] miskinleri belirlemiş ve askerler içerisinde zimmet ehlinin inancına (mezhep) muhalif bir grup var ise vakıf meşrudur. Zimmi, “Bu sadakanın geliri ile Rumlarla savaş yapılır.” dese meşru olmaz. Nitekim onların dininde Rumlarda savaş tekarrub içermez. [Bu durumda] zimmi sonunu miskinlere ait kılarak [vakfetmişse söz konusu] vakıf miskinlere ait olarak yürürlüğe girer.

Zimmi, arazisini ölümlerin kefenlenmesi veya kabirlerinin hazırlanması amacı ile vakfetse vakıf meşru olup gelir, fakirlere ait kabirlerin hazırlanması ve ölümlerin kefenlenmesi için sarf edilir.

Müslüman, hristiyan, yahudi ve mecusi komşuları olan hristiyan zimminin arazisini komşularına vakfetmesi meşru olup geliri, Müslüman ve diğer [dinlere mensup] komşulara paylaşılır. Fakat zimmi, bu sadakanın sonunu fakirlere ait kılmaz ise vakıf

meşru olmaz. Zimmi, [vakfı kurarken] “Bu vakfın geliri, Beyt-i mukaddesin kandilleri ile yağının parası içindir.” dese vakıf meşru olur. Nitekim zimmet ehli bununla [Allah’a] yaklaşmaktadır ve ayrıca bu Müslümanlara göre de bir kurbettir.

Müslümanın, arazisini /[218b] veya evini zimmet ehlinde olan ehli beytine yahut akrabalarına, [bunların neslinin tükenmesinden] sonra ise miskinlere vakfetmesi, bu şartlarla beraber meşrudur.

Hristiyanın, ebediyen çocuğuna, çocuğunun çocuğuna ve nesillerine, [bunların neslinin tükenmesinden] sonra ise miskinlere vakfetmesi meşrudur. [Bu vakfında] ebediyen ve nesilleri devam ettiği sürece çocuğundan, çocuğunun çocuğundan ve nesillerinden Müslüman olacakların vakfından çıkarılacağını şart koşması da meşrudur. Zimmi, “Hristiyan çocuğumdan, çocuğumun çocuğundan, neslimden hristiyanlık dininden başka bir dine geçenler, sadakamdan hariç tutulurlar ve sadakada hakları olmaz.” dedikten sonra bazı çocukları Müslüman, bazıları da mecusi olsa aynı şekilde şartı geçerli olup, istisna ettiği de söylediği ve tarif ettiği üzere yürürlüğe girer.

Zimmi, vakfettiğini inkar edip buna dair dinlerine göre adil hristiyan, hahudi veya mecusi olan iki şahit tutsa şahadetleri meşrudur. Zira küfür tek millettir. /[219a] Vakfeden öldüğü halde, bu şahitler, bazı vârisleri veya vasisi huzurunda [ölen vâkıf] zimminin ikrarına şahadet etseler şahadet aynı şekilde meşru olur. Vakfedenin vakfı ikrar ettiğine dair iki hristiyanın şahadeti üzerine iki Müslüman erkeğin kadı huzurunda şahadet etmeleri meşrudur. Vakfedenin vakfı ikrar ettiğine dair iki Müslümanın şahadeti üzerine iki zimminin şahadet etmeleri ise meşru değildir.

Ashâbımız (r.h.), zimmi iken zındık olan kişi gibi zındıkların vakfetmesi hususunda ihtilafa düştüler. Kimisi, bundan seçtiğimi onaylar ve cizyeye hükmederim derken bazısı, zındıkların [vakfını] onaylamam dedi. Kible ehlinde iken ihtilafa düşüp heva ehli olanlar ise İslam’dan çıkmış kişi gibi olup vasiyetlerine ve vakıflarına dair hükümleri Müslümanlarınki gibidir.

Fasıl [42]: Harbînin Vakfı

el-Hassâf:

Harbînin, eman dileyip İslam diyarına girdikten sonra satın aldığı araziye vakfetmesi meşru olup, daru’l-harbe geri dönse veya ölse vakfı batıl olmaz. Zikri geçen harbînin, dönüp İslam diyarına emanla girdikten sonra vakfından rücu etmeyi isteme hakkı yoktur./[219b]

{Noksan sıfatlardan münezze olan yüce Allah [her şeyi] daha iyi bilir. *el-Müntehab* [isimli] kitap Allah’a hamd ile onun yardımıyla ve güzel tevfiği ile tamamlandı.

Hamd sadece Allah'a olsun. Allah kendisinden sonra nebi gelmeyecek peygambere salat etsin. Bu nüshanın talikini tamamlamak, mübarek hicri 1120 senesi Safer ayının sonuna [denk gelen] mübarek Cumartesi günü oldu. Hicretin sahibine salât-ü selâm olsun. Allah bize yeter, o ne güzel vekildir.}

Kaynakça

- Altınbaş, Mehmet Vâmık Şükrü (1871-1947). *Evkâf-ı Ümem Tarihi*. 8 Cilt. İstanbul: 1915.
- Demirci, Mustafa vd. "İktâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/43-52. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.
- Erden, Yasin. "Cemâleddin Mahmûd el-Konevî'nin Hayatı, Eserleri ve Müntehabü Vakfe'y Hilâl ve'l-Hassâf isimli Muhtasarı". *İslam Tetkikleri Dergisi* 12/1 (Mart 2022), 235-292.
- Hilâl b. Yahyâ, Ebû Bekr b. Müslim el-Basrî (v. 245/860). *Ahkâmü'l-vakf*. Haydarâbâd: Dâiratü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, 1355/1936.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî el-Hemedânî (ö. 395/1004). *Mucemü Mekâyisi'l-lüğa*. Nşr. Abdüsselam Muhammed Harun. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1399/1979.
- İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî (ö. 970/1563). *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İslamiyye.
- Nâsîhî, Ebû Muhammed Abdullah b. Hüseyin en-Nisâbü'rî (ö. 447/1055). *el-Cem' beyne Vakfeyi'l-Hilâl ve'l-Hassâf*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi, 46.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çıkar Çatışması/Competing Interests: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler./The authors declare that have no competing interests.

Finansman/Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler./The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.
